

5:e årg. 1902.

Maj.

N:o 2.

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång 6 kr.

Lösnummer af detta häfte kostar 2 kr.

LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION
DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift utkommer under 1902 efter samma plan och under samma ledning som innevarande år.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlitage af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städe söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom *uppsatser* i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade *meddelanden* från hithörande områden. I en särskildt redigerad afdelning skola därjämte i öfversiktlig form refereras viktigare *prejudikat* m. m. ur Sveriges administrativa praxis.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan, vågar den ock hoppas på framgång, då från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt af vårt lands mest framstående författare på statsvetenskapernas område.

Tidskriften kommer att redigeras af undertecknad med biträde af doc. L. WIDELL såsom redaktionssekreterare. Därjämte hoppas redaktionen såsom hittills kunna påräkna medverkan till prejudikatafdelningen af kammarrådet d:r G. THULIN.

Tidskriften utkommer i 5 häften om året omfattande minst 20 ark. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år. Lösa häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 50 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos «Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

Lund i December 1901.

P. Fahlbeck.

Döda bokstäfver i Sveriges gällande Regeringsform ¹⁾.

Af

Professor **Rudolf Kjellén**.

I.

«Man skrifver ej», säger E. G. GEIJER på ett bekant ställe, «svenska folkets historia efter förordningar». Riktigheten af denna anmärkning sträcker sig utöfver det enskilda fallet. Man skrifver intet folks historia efter förordningar. Ja, man skrifver icke ens folkens statskunskap efter författningslagarne allena. Mellan det *skrifna* och det *faktiska* statsskicket insmyger sig alltid, förr eller senare, mer eller mindre, en divergens, som häntyder på andra drifkrafter i folkens politiska lefnad än den formella rättskänslan allena.

Detta förhållande innebär icke heller någonting öfverraskande, om man blott fäster uppmärksamheten på det faktum, att ett folk är ett lefvande väsen. Som sådant är det underkastadt inflytelsen af subjektiva intressen — drifter, passioner, partisinne — som ingalunda alltid låta sig af lagens bommar stängas ute från det politiska lifvet. Att ett folk redan på denna grund kan göra afsteg från sin skrifna författning, är lika litet underligt, som att en enskild individ kan handla i strid mot sina principer; och det är i grunden samma företeelse, som möter i bägge fallen.

¹⁾ Föreläsning vid tillträdet af professuren i Statskunskap med statistik vid Göteborgs Högskola den 18 Februari 1902; tillökad och försedd med vetenskaplig apparat.

Till *blodets frestelser* kommer sedan för folket den särskilda vanskligheten, att dess handlingar bestämmas af enskildes sammanlagda viljor, men att det ständigt skiftar detta sitt människo-material som en flod sina böljor. En ny generation växer upp utan omedelbar kontakt med de stämningar och förhållanden, under hvilka grundlagen kom till. Lagstiftarnes stämmor hafva tystnat, men de egna intressena och den nya tidens idéer tala högt och nära. Ej under, om man då understundom äfven i god tro drifves att förblanda egna önskningar med lagens verkliga mening; så mycket lättare som lagen själf — i en värld där allting flyter och förvandlas och själfva orden småningom ändra valör — aldrig kan vara nog klart affattad för att utestänga alla möjligheter till missförstånd. Vetenskapen skulle här innebära korrektivet, men fackkunskapen har af närliggande grunder mer än vanligt svårt att göra sin röst hörd på det praktisk-politiska lifvets allmänning. Sålunda har *okunnighet om lagen* i alla tider varit en viktig faktor i statsförfattningarnes historia — en okunnighet, som inför medvetandet bemantlas med stundens ingifvelser, hvilka i själfva verket blott allt för ofta dikteras endast af stundens intressen.

Nu är det emellertid klart, att den antydda risken växer i samma mån som *grundlagsstiftarne* själfve lämnat ett ofullkomligt verk. Här komma vi till deras anpart af skulden, om en skriven författning icke visar sig täcka det verkliga lifvet. Och visserligen äro bristfälligheter lätt tänkbara vid lösandet af en uppgift så svår som deras. Det är de, som skola tillse, att författningens språkliga form lämnar minsta möjliga spelrum för olika meningar. De hafva vidare att gifva statsskicket organiskt sammanhang, så att icke någon del kommer att svära mot en annan. De hafva slutligen, och framför allt, att anpassa sina rättsregler så fast, att de fullt tillfredsställa tidens behof, men tillika så elastiskt, att de kunna räcka för framtiden.

Denna sistnämnda svårighet, som väl är lagstiftningens egentliga stötesten, söker den parlamentariska statstypen undkomma genom att öfverhufvud binda sig så litet som möjligt vid författade regler. Dess ledstång är erfarenheten af hvad som varit; från det ena precedensfallet till det andra trefvar den sig

framåt och bygger sålunda bakom sig af prejudikater sin normerande rätt. Den sant konstitutionella statstypen, med sin kodifierade grundlag, ser i stället framåt och bygger på beräkning af hvad som kan komma. Den lämnar mindre utrymme åt friheten att handla nytt i en ny situation, ty den har redan på förhand velat bestämma sitt handlingssätt. Men därför är den också speciellt utsatt för risken att finna sina principer en vacker dag, då tidens hjul vändt sig, utan makt öfver lifvet eller rent af hängande i luften utan grund under.

För sådana eventualiteter har den konstitutionella författningen visserligen sitt *grundlagsändringsinstitut*, och i sig själfv betecknar detta ett stort framsteg öfver närmast föregående tider, hvilka trodde sig kunna binda staten i en för all framtid gifven, orubblig form. Genom att nu tillåta ändringar har man ju beredt lagstiftningen tillfälle att ackommodera sig efter förändrade omgifningar, hinna upp tiden och söka på nytt regelbinda statslifvet i harmoni med den. Men förutom det, att hvarje ingripande af lagstiftningen i viss mån delar det ursprungliga grundlagsskapandets risker, kan det väl hända, att ändringsinstitutet icke nog smidigt följer utvecklingen efter; och därtill kommer här i alldeles särskild grad den risken, att reformverksamheten, som naturligtvis i regeln riktar sig på enstaka praktiska fall, bringar de särskilda grundlagsbudens sammanhang med hvarandra i fara.

Med alla dessa synpunkter för ögonen insér man lätt vanskligheten af att bygga sin statskunskap på författningsstudier allena, hvartill man i vårt land måhända varit något för mycket benägen. Icke nog med att en dylik begränsning lösrycker staten från dess geografiska och sociala miljö och dymedelst förflackar uppfattningen; författningskunskapen räcker icke ens att gifva en full och sann bild af sitt eget föremål, den politiska organisationen och det politiska arbetets principer. Den upplyser på sin höjd om, hurudant statsskicket borde vara, men den lär oss icke, huru det faktiskt ter sig. Ty den förbiser å ena sidan de faktiskt verksamma normer, som kunnat utbilda sig utanför den skrifna författningen, å andra sidan de punkter på papperet, som icke längre motsvaras af någon verklighet.

Sådana punkter kan det finnas godt om, där den formella rättskänslan hos ett folk icke är mycket vaken. Dessa författningsparagrafer, som i den tryckta grundlagseditionen ligga så jämbördigt vid hvarandras sida, visa sig inför den moderna vetenskapens genetiska synvinkel representera alla stadier af utveckling och alla grader af lifskraft. Därinne trängas unga och gamla idéer: idéer i full mognad och lifaktighet, vid sidan af framtidsidéer, som ännu ej kommit till sin fulla utveckling, och forntidsidéer, som luta mot förgångelsen eller redan lefvat ut och nu hänga kvar i författningen endast som förtorkade grenar, de där icke mera orka bära frukt.

Det är på detta sistnämnda fenomen, bestämmelser i en gällande författning, hvilka förlorat sin tillämplighet — vare sig de blifvit öppet dödade genom en lagstridig praxis eller som rudimentära organ dött sotdöden af brist på all praktik — vi här gå att fästa en närmare uppmärksamhet. Dylika företeelser höra till de intressantaste i en modern grundlag. Det är dem jag kallat döda bokstäfver.

Men man får vara försiktig med att ställa ett grundlagsbuds horoskop. Statsrätten har icke lika säkra metoder som medicinen att skilja skendöd från stendöd. Det finnes vissa paragrafer, som hvilat till periodiskt återkommande tillfällen eller till rena undantagsfall, men då kunna göra påpasslig och trogen tjänst¹⁾; och det finnes andra, som verka i det tysta till kontroll och skydd utan att kanske någonsin behöfva sätta sin straffande apparat i gång²⁾.

¹⁾ Sålunda hade § 35 i vår Regeringsform sofvit i nära femtio år och § 54 i öfver fyrtio, då de upplifvades, den förra år 1896 genom generalintendenten Thoréns afsättning, den senare år 1895 genom valet af «särskilda deputerade» att med konungen öfverlägga i unionsfrågan. E. o. riksdagsort enl. § 50 har icke förekommit sedan 1812; utomordentliga statsråd enl. § 13, användt krigskreditiv enl. § 63 och krigsgårder enl. § 74 åtminstone icke sedan 1814—15; förmyndareregierung enl. §§ 41, 93, konungaval enl. §§ 42, 94, förlängd bevillning enl. § 109 ingen gång under statsskickets hela tid, utan att man därför har någon anledning att betrakta grundlagsbuden som döda. Freden och ett blomstrande konungahus höra till folkens förgångliga goda, och när de försvinna, då skola vederbörande paragrafer lefva upp igen i full kraft, utan skada af hvilan.

²⁾ Vår författning bjuder exempel härpå i § 44 om prinsars olofliga gifte, §§ 91, 92 om riksdagens befattning med rikets styrelse, § 95 om hof-

Blotta kasuistiken räcker sålunda ej till för att utröna en grundlagsbestämmelses lifskraft; i all synnerhet som mera tillfälliga orsaker — ex. en rättsinnehafvares större eller mindre beslutsamhet att använda sina prerogativer — här kunna spela in. Innan man utställer en dödsattest, måste man alltså först aflägsna alla dylika felkällor. Men därefter, och väsentligast, bör man ock kunna påvisa en giltig och nödvändig dödsorsak.

Det är tydligt, att dödsorsaken här endast kan vara en af de två: *bristande lifskraft från början* eller *förlorad lifskraft under tiderna*. Det kan finnas dödfödda, och det kan finnas utlevade grundlagsbud; någon tredje möjlighet synes icke föreligga. I förra fallet är felet endast grundlagsstiftarnes: motsägelser i lagen eller missuppfattning af tidens behof. I senare fallet hafva de efterkommande generationerna brustit i sin uppgift att ackommodera lagen efter tidsandan eller också i sitt reformarbete insmugit nya motsägelser; så t. ex. att de, utan att själfva märka det, genom ändring i en paragraf undanryckt grunden för en annan. Men i bägge fallen har man så säker garanti, som öfverhufvud är tänkbar, för att lägbudet verkligen är dödt, utan hopp om återuppståndelse. Och studiet af de döda bokstäfverna får häraf en djupare betydelse, då de sålunda framstå som en spegel, där man kan skönja idéernas egen kamp, med nederlag och seger, på folksjälens botten. —

Sveriges grundlagsstiftare af 1809 hafva hembördat den största ära för sitt verk, som någon kan vinna, och vår beundran för dem växer ju mera vi lära känna verket. Men mellan oss och dem ligger nu snart ett helt sekel, därtill ett sekel af utomordentlig materiell utveckling, en social omskapning utan like. De krafter, som arbeta på att lägga en klyfta mellan den skrifna och den verkliga författningen, hafva således hos oss fått lång tid på sig och en gynnsam luft. De funno också från början en bundsförvant i 1809 års eget reforminstitut (§ 81), som synes vilja begränsa grundlagsändringar till aktuella behof¹⁾ och sålunda i viss mån försvå-

rätternas riksdagskallelse, § 101 om Högsta Domstolens juridiska ansvar, § 110 om våld mot riksdagen, jfr §§ 2, 45, 55, 65, 68, 78, 112.

¹⁾ Konstitutionsutskottet skall rekommendera endast sådana ändringar, som det anser »högst nödiga eller nyttiga och möjliga att verkställa»;

rar aflägsnandet af oskadliga lagbud, som dött en naturlig död. Det är alltså redan a priori sannolikt, att vår författning skall släpa på en sådan där död vikt af bokstäfver utan tillämpning.

För en månsålder sedan utkom i Tyskland ett arbete med titeln «*Studien zur Fortbildung der Preussischen Verfassung*»¹⁾. Utan tvifvel är en dylik uppgift lockande för vetenskapen, och en förberedande åtgärd därvid synes vara den negativa att påvisa och utmönstra författningens döda delar; sedan ankommer det på lagstiftaren att aflägsna dem ur lagen, liksom trädgårdsmästaren klipper bort torra grenar från trädet, för att det hela skall desto bättre grönska.

Det är en undersökning af detta slag, som här i öfversiktlig form skall meddelas.

*

*

*

Vi slå då först upp § 21 i vår Regeringsform och inhämta där, att Sveriges konung äger 2 röster i Högsta Domstolen (H. D.), när han finner för godt att deltaga i dess arbeten. Detta är samma dubbelröst, till hvilken frihetstiden reducerade konungamakten i rådets allmänna styrelse, och som Gustaf III behöll i domssaker samt år 1789 vid rådets fall öfverförde på H. D.

Det var alltså ett bestående förhållande, som 1809 års män här upprätthöllo²⁾. Och där bakom låg en gammalgermansk rättsuppfattning, som slagit djupa rötter i svenska folkets medvetande. Det är «konungens dömsrätt» (§ 17) som här fortlevver, öfverensstämmande med andan hos ett folk, som — för att tala med 1823 års Konstitutionsutskott (K. U.) — hyser den «enkla men sköna tro, att konungen afsäger Guds domar»³⁾, och som icke

jfr nuvarande R. O. § 38 mom. 1. Denna synpunkt har, som bekant, också spelat en ganska stor roll i utskottets memorialer.

¹⁾ CONSTANTIN RÖSSLER, Berlin 1863—64.

²⁾ Dock icke alldeles utan kritik, se BJURBÄCK i Prästest., ss. 218 f., jfr K. U:s svar på DE LA GARDIES anmärkningar, mem. 1809—10 (utg. 1874) s. 688.

³⁾ Likaså Riksdagens skrifvelse n:o 66 1829.

vill afstå ifrån sin urgamla vana att «gå till kungs» i sista hand med sina rättstvister¹⁾ lika såväl som med sina öfriga önskningar. Att dömande makten var en gren af styrelsen, det hörde till de fastaste traditionerna från Sveriges gamla historia²⁾.

Redan ett fullt halfsekel förr än denna tradition nu fick sitt rum i vår författning hade emellertid en man uppträdt, hvars inflytande på Europas (och Amerikas) grundlagsstiftning varit större än någons förut eller efteråt. Denne man var MONTESQUIEU. Bland hans grundtankar var också den, att rättskipningen, såsom en själfständig «makt» i staten, skall helt separeras från lagstiftningen och läggas i oberoende domares händer. Med denna nya idé kunde den gammalsvenska uppfattningen tydligen icke förlikas. Teoriens inflytande förmärkes också hos Gustaf III, då han vid det gamlas återupprättande modererade konungens fulla domsrätt till de två rösterna³⁾, och går sålunda igen i liknande bestämelse af 1809 års grundlagsstiftare. § 21 framstår därmed som en kompromiss mellan en utländsk doktrin och en nationell rättsuppfattning, som man icke ville helt uppgifva.

Nu var frågan alltså, om den nya idén skulle låta sig nöja med denna halfva seger. Konung Karl Johan själf — Montesquieus landsman — gjorde sig till dess målsman, då han år 1823 i strid mot sitt statsråds enhälliga mening⁴⁾ föreslog riksdagen att borttaga konungens röster ur domstolen. Detta initiativ inbragte visserligen konungen det erkännandet från MUNCK AF ROSENSCHIÖLD på Riddarhuset, att det allena vore nog för hans odödliga ära⁵⁾; men K. U. afstyrkte genast⁶⁾, och om också adel och borgare af

¹⁾ Se ännu 1844 års Bondest., prot. IV, 176.

²⁾ Se härom i sammanhang KJELLÉN, Den nationella karaktären i 1809 års grundlagsstiftning, i Hist. Tidskr. 1893, s. 17 f.

³⁾ Se härom vidare KJELLÉN, Riksrättsinstitutets utbildning i Sveriges historia (1895) s. 187 f. Där citeras en anteckning af Gustaf III, som visar, att han kände Montesquieu.

⁴⁾ Statsrådets afstyrkande motiverades med hänsyn till folkmeningen i ett särskildt anförande af justitiestatsmin. GYLLENBORG, se K. M. prop. n:o 39.

⁵⁾ Ad. prot. VIII, 213. Han citerar direkt Montesquieu.

⁶⁾ Dock icke enhälligt, se reservation af FORSELL samt Borg. prot. V, 167, 175.

pietet för konungen icke desto mindre gjorde frågan hvilande till nästa riksdag, så föll hon dock där i alla stånd 1829¹⁾.

Denna gång hade alltså den gammalsvenska uppfattningen segrat med glans. Svagare visade sig dess inflytande, då konungen år 1840, efter den stora departementalreformens genomförande, fann tiden inne att åter väcka frågan på tal. Nu hade han till att börja med statsrådet på sin sida; och det ligger en betydande pondus i propositionens ord, att rättvisan är i sig själf «nog hejlig för att icke behöfva hämta någon styrka från monarkens röst eller glans från dess namn», medan å andra sidan konungens deltagande lätt kunde inverka på domstolen, på samma gång som det kunde utsätta konungen för otillbörligt klander. Vid samma tillfälle omtalar konungen, att han trott sig böra följa sin företrädares exempel och i praktiken låta prerogativet ligga obegagnadt; i all synnerhet som hans styrande uppgifter icke lämnade tid till ett regelbundet sysslande med rättskipningen²⁾.

Härmed var frågan förd in på praktiska synpunkternas mark³⁾. K. U. talar nu ej heller om Gudsdomen, utan nöjer sig med att påpeka reella fördelar af konungens domareverksamhet

¹⁾ Man gick icke ens till votering, mer än i Borg. st., där 33 röster stannade mot 12. — Det är af synnerligt intresse att höra HANS JÄRTAS mening i saken. Den uttalades utan förbehåll år 1824 (i «Svar på Allm. Journalens anmärkningar»), alltså strax efter propositionen. Han säger sig där hafva «någon gång under de sistförflutna åren med oro sett, att äfven ifrån regeringens sida, blifvit i den välvilligaste afsikt föreslagna eller medgifna grundlagsförändringar, som efter min öfvertygelse icke stå väl tillsamman med det hela af vårt konstitutionella system, och som synes mig utgå från andra frihetsbegrepp än de urgamla svenska». Till yttermera visso bifogar han i en not sin åsikt, att «den framställda principen, att konungen må skiljas från all delaktighet i lagskipningen, *ehuru enlig med en viss abstrakt teori*, icke kan utan våda utföras i Sverige». Se Järtas skrifter, II, 415 n.

²⁾ Att konungen icke «plägat» begagna sina röster, bekräftades upprepade gånger i Stånden, se Ad. prot. XVII, 152—159, Präst. X, 455 och Borg. V, 726.

³⁾ I Prästest. uttalades ett bekymmer, att konungen med anledning af § 21 borde aflägga «hofrättsexamen», se prot. X, 459. Vid samma tillfälle bröt THOMANDER en lans för den nationella uppfattningen gent emot de allmänna idéerna, bl. a. påvisande konungens moraliska ansvar för domen, hvilket borde inverka på hans val af domare; ibm s. 453 f. Det är den döende idéns sista och bästa försvar.

och nackdelar af dess upphörande, speciellt farhågor att detta skulle framkalla kraf på nytt vad från H. D. till konungen själf¹⁾. K. U:s afstyrkande åtföljdes också af 9 reservanter, däribland E. G. GEIJER. På riddarhuset kallade Exc. G. LÖWENHJELM bestämmelsen i fråga för en gammal spindelväf, som man borde sopa bort från statsbyggnadens kornicher²⁾; och endast bönderna afslugo med detsamma. Vid nästa riksdag 1844 upprepade de emellertid sitt nej och fingo nu prästerna med sig, oaktadt biskop HALLSTRÖM stämplade prerogativet som «skuggan af ett föråldradt bruk»; flertalet ville med bisk. ANJOU behålla det som «en vacker fiktion». Reformen stupade sålunda äfven nu, och det är betecknande, att detta skedde just i de stånd, som voro minst känsliga för moderna idéers makt; men det är tydligt, att den nu hade vida mera gynnsam vind än 1823.

Sedan dess har lagstiftningen icke mera påkallats i denna sak. § 21 står sålunda alltjämt kvar i vår grundlag, och lärer icke undgå främlingens uppmärksamhet såsom ett stort afsteg från en modern författnings numera allmänt antagna principer. Men detta afsteg finnes blott på papperet, ty paragrafen tillämpas icke mera. Konungamakten har upphört att söka på reformvägen komma den till lifs för att i stället låta den tvina bort i tysthet, hvartill konungamakten visserligen varit i oförneklig rätt. Enda undantaget från denna obstruktionsprincip gjordes, för så vidt jag vet, ^{15/5} 1889, men då blott för att celebrera H. D:s sekularfest³⁾. I hvardagslifvet är rättskipningen äfven i Sverige fullständigt afskild från tronen. Konungens domsrätt i vår författning är en

¹⁾ K. U. utgår sålunda — mer eller mindre uppriktigt — från den uppfattningen, att institutet skulle praktiseras; hvilket ådrog utskottet mycket hån af G. LÖWENHJELM på Riddh. Se K. U. mem. n:o 53 och Ad. prot. XVII, 152. — Farhågan, att en reform skulle medföra längtan efter «en instans öfver den högsta», går igen i 1844 års riksdagsskr. n:o 10.

²⁾ Ad. prot. XVII, 153 f. — Mera misstänksam, som alltid, är C. A. LÖWENHJELM i sin anonyma kritik af 1809 års grundlag (1844), där han i § 21 ser ett «giller, uti hvilket konungamakten förr eller senare skulle fastna» för att gifva hugg på sig; s. 38.

³⁾ Konungen afgjorde saken genom att lägga sina 2 röster till en minoritet af 3 justitieråd gent emot 4, se HOLM, Nytt jurid. arkiv 1889, n:o 64, s. 223. — Om konungens «dom» i fideikommissmål, se nedan sid. 133 n. 2.

ren fiktion utan all verklighetsgrund. § 21 har ingen annan betydelse än som en ärevördig relik från en numera öfvervunnen rättsåskådning — ett monument på kabinettsjusticens graf.

Att vi här verkligen hafva att göra med en död bokstaf i den mening inledningen angifvit, framgår måhända klarast ur en praktisk synpunkt, som LARS HIERTA 1840 först införde i den parlamentariska debatten¹⁾. Det duger icke, att konungen utöfvar detta prerogativ enstaka gånger blott, ty därmed väcker han gifvetvis misstanken att vilja utöfva påtryckning i de särskilda fallen; han måste utöfva domarekallet regelbundet eller ock alls icke; och då nu det förra alternativet förbjudes af hans ständigt växande börda inom regeringen, så blir det en rent praktisk nödvändighet för honom att taga definitivt afsked från domstolen²⁾.

Den verkliga dödsorsaken är tydlig. En gammal rättsåskådning, som icke längre kunde följa med utvecklingen, har måst vika för en modern idé, som motsvarar det förändrade samhället och en djupare uppfattning af statens väsen. Det är ett typiskt fall af utlevadt grundlagsbud, en *förbrukad idé*.

* * *

Samma strid, i hvilken § 21 dukat under, har sökt sig ännu två slagfält inom vår författningsmässiga organisation af den högsta dömande makten. Det ena är § 19, och det andra är § 103. Vi skola nu se, att stridens utgång blifvit densamma äfven i dessa fall, fast på något annorlunda sätt.

§ 19 statuerar en särskild rätt för H. D. att förklara lagens mening på förfrågningar under tiden mellan riksdagar; vid riksdagarne själfve förklaras lag så som den stiftas, d. v. s. med konungs och riksdags öfverensstämmande vilja (§ 88). På det att

¹⁾ Ad. prot. 1840, XVII, 157; jfr v. TROIL *ibid*, s. 159.

²⁾ Jfr Kongl. Maj:ts Kung. ^{21/10} 1872, strax efter Oskar II:s tronbestigning. — Man tänke sig också det fall, att en *Interimsregering* med sina 10 norska ledamöter tågade ned i H. D:s sal för att vid de 5—8 justitierådens sida utöfva konungens rätt att deltaga i förhandlingarne och lämna sin kollektiva dubbelröst! § 39 ger Interimsregeringen full befogenhet, härtill; jfr K. U:s mem. 1809—10, s. 689 och BLOMBERG, Om Sveriges H. D. (1880), s. 83.

denna extra ordinarie lagförklaringsmetod emellertid ej skulle göra H. D. till lagstiftare¹⁾, reserverade man i § 88 rätt för riksdagen att efteråt ogilla H. D:s tolkning. Sålunda beträdde man äfven här kompromissens väg mellan de inhemska antecedentia, där rådet förenat funktioner inom lagstiftning och rättskipning, och Montesquieus doktrin, som förbjöd all samröring mellan dessa funktioner.

Jämte detta haltande i principerna gaf § 19 emellertid anledning till en annan anmärkning af mera praktisk betydelse. Man hade reserverat riksdagens lagstiftningsrätt mot H. D., men man glömde konungens. Ty denne senare skulle äfven här hafva sina 2 röster, och de skulle visserligen alltid beräknas (§ 21); men då han icke desto mindre tydligen var utsatt för risken att öfverröstas vid en lagtolkning, som sedan genom riksdagens samtycke kunde blifva gällande lag, så var här onekligen öppnad en bakväg, på hvilken hans veto i lagstiftningen kunde kringgås.

Det var därför helt naturligt, att konungen år 1823 tog initiativet för att tillförsäkra äfven sig det veto, som den andra lagstiftande faktorn, riksdagen, redan ägde i detta fall. Detta förslag framkom inflätadt i det förutnämnda om afstående af dubbelrösten i H. D. öfverhufvud, och det var tydligen konungens mening att erbjuda detta offer som en lösepenning undan obehaget af § 19. Förslagen rönt också samma öde, att af K. U. genast afstyrkas²⁾ och sedermera få nej i alla stånd, Febr. 1829.

Under tiden hade emellertid institutet visat sig äga en icke ringa betydelse i det praktiska lifvet. Redan för 1812 års riksdag hade justitieombudsmannen haft att anmäla 2 fall af H. D:s lag-

¹⁾ Uttryckligen anmärkt af ADLERBETH i en randanmärkning vid Håkansonska lagförslaget; se NAUMANNS Tidskr. för lagstiftn. m. m. 1872, s. 261, n. 7. — Under frihetstiden hade konungen med rådet utöfvat en liknande lagförklaringsrätt (som också flitigt anlätades, särskildt i första tiden efter 1734 års lags tillkomst) med ständernas gillande efteråt; men detta prerogativ var blott en ingrediens i den provisoriska lagstiftning, som då i allmänhet tillerkändes honom.

²⁾ K. U. motiverade sitt afstyrkande med det något egendomliga argument, att riksdagens eventuella ogillande af en lagförklaring skulle blifva mera kränkande för majestätet, därest konungen enligt förslaget skulle hafva nedlagt sin fulla vilja i förklaringen; se K. U:s mem. n:o 45. Det vill synas, som borde denna kränkning icke vara större för konungen här än vid vanlig lagstiftning, där riksdagen ju hade sitt veto.

förklaring (det första af år 1811); för 1815 års var det också 2; för 1817 års 10; för 1823 års riksdag kommo 8 fall, och 1828 kulminerade institutet med ej mindre än 18 nummer¹⁾. Konungen fann sig häraf föranlåten att omedelbart upprepa sin proposition, Sept. 1829, nu skild från frågan om domsrösterna; och sedan K. U. denna gång lämnat sitt tillstyrkande, blef saken första gången ställd under ordentlig debatt.

Nu visade det sig, att det råde en principiell motsats i uppfattningen af själfva § 19, en motsats som går igenom hela denna lilla reformhistoria. Den ena parten betraktade H. D:s lagförklaring såsom en form af *lagstiftning* och måste alltså yrka på skydd åt konungens rätt. Från andra sidan urgerades institutet tvärtom som ett slag af *rättskipning*, där konungen ju icke borde hafva någon större rätt²⁾. Denna sistnämnda uppfattning förstärktes af det praktiska skälet, att konungens inlagda veto skulle försätta H. D. i ett svårt dilemma vid den omstridda lagens tillämpning, då domstolen ju endast skulle få valet mellan att frångå sin egen mot konungen häfdade mening eller i handling negligera vetot³⁾. För tillfället blef frågan hvilande genom K. U:s tillstyr-

¹⁾ Riksdagens lagutskott fann sig dock föranlåtet att utmönstra 8 af dessa nummer såsom rena tillämplighetsåtgärder eller föranledde af ständernas egna petitioner och alltså ej fallande under deras kontroll; se L. U:s mem. n:o 44, ss. 25 ff., i Bih. VII 1828—30. Detsamma hade ägt rum redan 1817, då L. U. utmönstrade 3 förklaringar, se mem. n:o 1, ss. 10 ff., i Bih. VII 1817—18. Man tyckes på denna tid icke tagit det så noga, vare sig med att afvakta förfrågningar nedifrån eller med distinktionen mellan denna allmänna lagförklaring och K. M:ts själfständiga rätt att förklara sin egen lag enl. § 89. — Förhållandet med den ekonomiska lagen klargjordes bäst i prästeståndet 1823 af HEDRÉN (VI, 40) och 1834 af WINGÅRD och AGARDH (III, 142, 144); jfr FORSELLS reservation vid K. U:s mem. n:o 45 år 1823 samt Ad. prot. 1829, L, 15, 21, 25, 46.

²⁾ Se från ena sidan särskildt BOYE (H. D. en «tredje lagstiftande makt») och SCHULZENHEIM på 1829 års Riddh., prot. L, 18, 19, Borg. prot. s. å. V, 1150, WINGÅRD («egentligare lagstiftande än lagskipande») i Präst. 1834, III, 145, och v. TROIL på Riddh. 1844, II, 358 f. — från andra sidan HORN på Riddh. 1834, IV, 384, 396, Rdgns skrifvelse 1834 n:o 40 och 1844 n:o 11 («en för alla likartade fall stadgad lagskipning») samt Just.-omb:s berättelse 1844, s. 61. GEJER betecknar proceduren i § 19 som «tillämpningsåtgärder, eller en slags supplementarisk och provisorisk lagstiftning», Präst. 1829, X, 560.

³⁾ Detta vägande argument påpekades först af CEDERSCHIÖLD i reser-

kande, trots prästernas direkta afslag¹⁾. Men vid 1834 års riksdag, som själf fick 4 nya fall af institutet att behandla, gjorde sig de sistnämnda synpunkterna gällande, och konungen hade endast böndernas bifall till tröst i nederlaget.

Det såg emellertid ut, som om frågan denna gång föll framåt²⁾. Då nu därtill kom, att institutet icke anlätades en enda gång under femårsperioden till nästa riksdag, hvadan behovet tycktes vara minskadt, upptog konungen saken för tredje gången, år 1840, men nu i en radikalare form; han föreslog helt enkelt att afskaffa hela denna lagförklaringsmetod³⁾, och han stödde denna proposition med det särskilda argumentet, att behovet för framtiden borde blifva ännu mindre, om nämligen riksdagen samtidigt antog reformförslaget att samlas hvart 3:dje år i st. f. som hittills hvart 5:te⁴⁾.

När detta förslag, af K. U. genast tillstyrkt, år 1844 kom till afgörande, kunde konungen också hänvisa på ett prejudikat, som ställde betänkligheterna med § 19 i skarp belysning. Detta var en lagförklaring af 1842 (angående bysättning) — den enda, som ägt rum sedan 1832 — där en majoritet af 5 justitieråd öfverröstade en minoritet på 2 kamrater jämte konungen, hvadan konungen nu funnit sig föranlåten att i vanlig lagstiftningsväg proponera denna i hans eget namn utfärdade lagförklarings upphäfvande. Saken väckte ett betydligt uppseende på riksdagen⁵⁾, där hördes

vation vid K. U:s mem. n:o 50 1829, s. 12 f.; jfr POPPIUS i Präst. 1829, X, 579, STRÅLE (själf justitieråd) på Riddh. 1834, IV, 391, HALLSTRÖM i Präst. 1834, III, 147 f., och St. skr. 1834 n:o 40. — Man kan endast invända, att samma dilemma ju inträder också efter ett riksdagens ogillande.

¹⁾ GEIJER var emot förändringen.

²⁾ Adeln afslog visserligen med 90 röster mot 18, borgarne med 42 mot 16 och prästerna utan votering (med WINGÅRDS reservation). Men det visade sig, att saken egentligen stupade på en utkant, nämligen det i propositionen instuckna förslaget att gifva H. D. eget initiativ i saken. I själfva hufvudfrågan ställde sig borgarne uttryckligen på konungens sida; och äfven på Riddarhuset fanns här åtminstone en stark opinion för.

³⁾ Enligt RICHERTS tanke 1829, Borg. V, 1149 f.

⁴⁾ Alternativt föreslog konungen, att de två rösterna skulle behållas endast, men med fritt förfogande, vid lagförklaringar. Reformförslaget i § 19 var nämligen nu åter förknippadt med frågan om konungens röster i domstolen (§ 21) — dock icke som 1823 i en och samma proposition.

⁵⁾ Se Ad. prot. II, 349, 350, 356, 362, 364; Borg. I, 321 f.

t. o. m. tal om kunglig namnstämpel¹⁾, adeln antog också reformen med stor majoritet (134 mot 47), borgare och bönder med acklamation. Men i Prästeståndet — som från början visat sig mest omedgörligt i detta stycke — stodo vid den definitiva omröstningen 25 ja mot 25 nej, och när alltså den förseglade sedeln måste brytas, befanns den vara mot reformen²⁾.

Sålunda var det bestående räddadt ännu en gång, och faran för konungamakten stod alltjämt legaliserad i grundlagen. Men samma riksdag antog konungens förslag om samling hvar 3:dje år, och detta beslut skulle rubba H. D:s lagförklaringsprerogativ i dess grundvalar. Ty detta instituts verkliga *raison d'être*, som förmått hålla det uppe i trots af dess principiella brister, var gifvetvis behovet af enhet och snabbhet i lagskipningen, så att mål icke skulle få dömas olika i underinstanserna, ej heller behöfva dragas ut på tiden i väntan på en riksdag, hvars sammanträde kunde dröja i bortåt fem år: en nödfallsutväg alltså i rent praktiskt syfte, motiverad af den långa tiden mellan riksdagarna, vid sidan af lagförklaringsnormala väg med riksdag och konung.

¹⁾ V. F. DALMAN på Riddh. II, 366: jfr Präst. III, 250.

²⁾ Vid detta tillfälle påpekades i Prästeståndet, att Kung. af $\frac{3}{4}$ 1810 stadgade ändring i *Fideikommissförfattningar* på den i § 19 statuerade vägen, se prot. III, 158. I själfva verket synas dessa fideikommissmål åtminstone i äldre tider hafva behandlats som en mellanform mellan lagförklaringar och vanliga domsaker. Som lagförklaringar borde de alltid komma under konungens ögon (enl. § 21), vare sig vid tillfället i H. D. eller efteråt i Statsrådet, samt slutligen efter sträng rätt underställas riksdagen (§ 88) genom justitieombudsmannen. Det sistnämnda har naturligt nog (jfr BLOMBERG, anf. st., s. 74) aldrig inträffat, J. O:s berättelser innehålla intet därom. Däremot har jag funnit ett och annat bevis på, att konungen verkligen deltagit i domen. Så stärker Karl XIV år 1820 i Stora justitiekonseljen H. D:s enhälliga mening med sina 2 röster, se NAUMANNS Tidskr. 1865, n:o 42, s. 260 n.; på den tiden med dess täta lagförklaringar ju icke så ovanligt. Märkligare är, att hertigen-regenten ^{24/8} 1872 fick sig i statsrådet föredraget ett mål angående öfverflyttning af fideikommissnatur (Ternö), därvid förklarande, att «H. D:s beslut skulle under Kungl. Maj:ts sekret utfärdas», NAUMANNS Tidskr. 1873, n:o 9, s. 60. Och samma år, den 8 jan. 1872, har Karl XV faktiskt suttit i H. D. och förenat sig med 4 justitieråd mot 3, i fråga om utbyte af fideikommiss (Uddeholm), ibm n:o 46, s. 302. Å andra sidan finnes redan 1831 en dom i dylika mål utfärdad under K. M:ts sekret, se SCHMIDTS Jurid. Arkiv, II 430 ff. Saken är af det intresse, att den förtjänade en specialundersökning.

När mellantiden mellan riksdagar nu kröp samman till högst ett par år, blef nödfallet mindre. Detta var en garanti för konungamakten lika god som en grundlagsändring, hvadan konungamakten hädanefter afstått från anfallen på § 19¹⁾. Och när riksdagen år 1867 började sammanträda årligen, så fick § 19 dödsstöten, ty 8 månader eller litet mera kan man ju alltid vänta med ett mål.

Ännu i dag lefver § 19 i Sveriges Regeringsform på den förseglade sedelns nåd i 1844 års prästestånd. Men det enda lifstecken, han numera ger ifrån sig, är följande tämligen stereotypa klausul i justitieombudsmannens årsberättelse: «Herr Statsrådet och chefen för Justitiedepartementet har på förfrågan tillkännagifvit, att sedan början af senaste lagtima riksmöte någon förklaring af lag, i den ordning 19 § R. F. bestämmer, icke blifvit af Kongl. Maj:t meddelad». Under hela det nya statsskickets tid har paragrafen sålunda hvilat, och allt sedan 1844 har han öfverhufvud blott en gång kommit till anlitande, nämligen, 1865²⁾.

Kasuistiken blir således här mycket upplysande: inalles 46 fall, däraf alla utom 2 intill 1832 och de 40 intill 1828³⁾. Man kan med denna statistik för ögonen icke tvifla på, att § 19 numera är försvunnen för alltid ur det praktiska statslifvet: en död bokstaf, som

¹⁾ Att Oscar I icke förnyade en proposition, som varit så nära seger, har väl sin närmaste förklaring i de viktigare frågor, riksdagsreformen o. d., som vid nästa riksdag efter 1844 togo hans intresse fänget.

²⁾ Se J. O:s berättelse 1865, s. 114 f. och Sv. Författningssaml. 1865, n:o 3. Detta fall synes icke hafva kommit under riksdagens behandling — åtminstone ger lagutskottet intet utlåtande därom — och tyckes också hafva varit af rent administrativ natur. Till institutets bortdöende har väl eljest bidragit en klarare uppfattning, som utskilt konungens själfständiga rätt därifrån. De siste, liksom de förste (1812 års riksd., Bih. I, 55 f.), som anlidade institutet, voro landshöfdingar, och i allmänhet synas dessa jämte hofrätterna varit dess flitigaste kunder. Om en afslagen ansökan om lagförklaring, strax efter den sist meddelade och i ett liknande ämne, se NAUMANNS Tidskr. 1865, n:o 65, ss. 423—527. Om ett fall af skenbar lagförklaring se J. O:s Ber. 1867, s. 108 ff. Om justitieombudsmannen THEORELLS misslyckade försök att blåsa lif i § 19 med sitt initiativ vid förfrågningar, se hans ämbetsberättelser 1850, ss. 130 ff., och 1851, s. 10 f., samt L. U. 1850, n:o 4, s. 26.

³⁾ Sin rätt att ogilla enl. § 88 synas ständerna aldrig hafva direkt begagnat; jfr Präst. 1844, III, 162, 165.

får stå kvar i grundlagen endast och allenast för sin betydelselöshets skull — visserligen en klen kvalifikation för plats i grundlagen.

Dödsorsaken är här icke egentligen förlorad lifskraft, så starkt motståndarne än betonat institutets synd mot den moderna principen om lagskipningens afsöndring från lagstiftningen¹⁾. Närmaste anledningen till paragrafens faktiska annullering är tydligen det praktiska skälet, att det behof, hvarefter han anpassades, icke längre existerar; men detta beror på grundlagsändringen i § 49 angående riksdagens möten. § 19 ger oss sålunda ett lärorikt exempel på grundlagsbud, som förlorat sin betydelse såsom sekundär verkan af en reform på annat ställe i lagen²⁾.

* * *

I § 103 hade grundlagsstiftarne, af egen fatabur, lämnat riksdagen rätt att genom en nämnd, som åtminstone så tidigt som 1823 befinner allmänt kallad Opinionsnämnden³⁾, utöfva parlamentarisk kontroll på H. D:s verksamhet, så nämligen att nämnden kunde utvotera medlemmar därur, utan dom och ransakning, utan uppskof och öfverläggning, fast med en del restriktioner. Här var det alltså den andra lagstiftande faktorn, riksdagen, som i lika öppen strid med Montesquieus teorier inblandades i lagskipningens ärender.

Om grundlagen vore ett Jericho, hvars murstenar fölle för rop, då skulle visserligen § 103 sedan länge vara ett bedröfligt minne blott i vår författning. Ty sällan har väl någon institution blifvit så smäddad som Opinionsnämnden. Redan vid sin födelse

¹⁾ Se t. ex. Kongl. Maj:ts prop. n:o 75, 1840!

²⁾ Det rätta hade varit, att man strukit § 19 vid 1866 års riksdagsreform. — Skulle riksdagens sammanträden ånyo ställas på längre periodicitet, då kunde väl § 19 ännu äga kraft att fungera. Denna tankegång visar alltså, att den icke egentligen fallit på sin egen orkeslöshet; men den visar också, huru ringa hopp här finnes om en återuppståndelse.

³⁾ Någon gång finnas äfven andra riksdagens nämnder hafva blifvit kallade opinionsnämnder; så den som har att tillsätta justitieombudsman, af lagutsk. vid 1828—30 års riksdag, mem. n:o 153, s. 4.

mottogs han på sina håll med vedernamnet «ostrakism»¹⁾, som sedermera troget följt honom genom lifvet. I all synnerhet hafva prästerna fört ett hårdt tal emot honom. HEDRÉN karakteriserar honom 1823 såsom «oförenlig med den konstitutionella eller monarkiska principen», «olämplig, ofullkomlig och orättvis»²⁾. J. O. WALLIN betecknar honom 1829 som ett «missljud i harmonien af vår lyckliga konstitution», och yttrar om § 103 i grundlagen, att den «hänger vid sin stam endast med tomma barken», drar must därifrån och ger ingenting igen; är dessutom ganska vanskaplig; såsom det torra och döda vanligtvis är». Rekordet slår dock E. TEGNÉR, som vid samma tillfälle finner OpN: «oförenlig med grundlagens bokstaf, med grundlagens anda och i allmänhet oförenlig med begreppet lag», «förnärmande för den enskildes väl, för lagens anseende, för nationens ära, för konungens majestät», titulerar den en «lotterikontroll» och en «nybyggd ruin», förvånar sig öfver, att svenska folket «på gamla dagar åter framletat dylika leksaker», och slutligen kryddar sina oartigheter medelst jämförelsen med «Ivar Benlös i sagan, som hade brosk i st. f. ben i kroppen»³⁾.

Äfven utanför riksdagen låter omdömet lika resolut. År 1812 karakteriserar Kongl. Maj:t institutionen klart och skarpt som «*antingen en tom ordformel eller ock ett öppet förtryck*», år 1823 som en «inquisitorisk nämnd» och ett «tvedräktsfrö» mellan statsmakterna, hvadan dess upphäfvande helt enkelt framstode som «rättelse af ett misstag». År 1844 stämplar C. A. LÖWENHJELM § 103 kort och godt som «en anarkisk paragraf»⁴⁾. Vid århundradets midt höra vi justitieombudsmannen THEORELL, som eljest icke visade sig sakna lust att komma H. D. till lifs, kalla paragrafen ett «hinder för lagskipningens fullkomlighet» och en «illa misslyckad grundtanke», enär den lämnade «spelrum för smädelsen»⁵⁾. Och år 1880 förklarar O. I. FÄHRÆUS efter en grund-

¹⁾ Biskop WEIDMAN kallar den «obillig, enär alla lägre domare njuta bättre hägn och beskydd, vådlig, enär den ej lämnade garantier för rättvisa. Vi känna alla upprinnelsen af ostracismus. Den bör, efter min tanke, icke finna rum uti en svensk grundlag». Präst. prot. 1809, s. 248 f. Jfr K. U:s svar, Mem. s. 401.

²⁾ Präst. prot. 1823, VIII, 285.

³⁾ Präst. prot. 1829, II, 646 ff., 635—641.

⁴⁾ Anf. Kritik, s. 40.

⁵⁾ Justitieomb:s berättelse 1848, ss. 23—30.

lig utredning, att «lagbudet om ifrågavarande nämnd är till sin grund rättsvidrigt, till sin verkan menligt och för det afsedda ändamålet obehöfligt»¹⁾).

Grundtanken i alla dessa hårda omdömen har gifvetvis varit den, att § 103 öppnar dörrarne för partiinflytelser och ställer H. D:s ledamöter rättslösa mot politisk förföljelse. Denna fara ligger ju ock för öppen dag.

När en så illa beryktad och med så uppenbara brister behäftad institution icke desto mindre existerar ännu den dag som är, så skulle man väl vänta sig starka grunder på andra håll till dess försvar. Men däraf förspörjes i förstone föga. Prosten FRÖBERG i 1823 års prästestånd står skäligen ensam med sin tro på OpN. som ett «nationens sköna palladium». Äfven dess försvarare framhålla ofta, att de gärna skulle taga något annat institut i samma väg, om man bjöde dem, och WILKMAN, medlem af det grundlagskrifvande utskottet, anför vid tvenne riksdagar liksom ursäktande, att detta utskott hade speciell anledning att begränsa konungens inflytande på H. D.²⁾

Härmed är ett skäl angifvet: man har fruktat H. D:s beroende af konungen, väl mindre för de 2 rösternas skull än på grund af konungens fria rätt att utnämna justitieråd. § 103 är alltså afsedd som korrektiv mot konungens missbruk af sin utnämningsrätt³⁾. Men dess egentliga grund ligger djupare. Den angafs af det första K. U. så, att H. D. icke borde blifva en «*status in statu*» — «en alldeles okontrollerad och oförbätterlig(!) del af lagskipningen», som 1812 års K. U. förklarar — «en permanent, isolerad auktoritet, utan beröring med den lagstiftande makten och i full oafhängighet af dess bägge integrerande delar», såsom 1823 års K. U. tillägger i skarpaste strid mot den moderna doktrinen⁴⁾.

¹⁾ Skildringar ur det offentl. lifvet, s. 120. Året förut sökte GISTRÉN i NAUMANN'S Tidskr. (ss. 609—615) visa, att § 103 leder till rent juridiska absurditeter.

²⁾ Präst. prot. 1823, VIII, 299, och 1829, II, 649.

³⁾ Se t. ex. Ad. prot. 1829, XIV, 33. Här omnämnes, att broschyrer emot § 103 utkommit, s. 32.

⁴⁾ Sistnämnda utskott låter också framskymta den arkitektoniska synpunkten, att man velat etablera en «motsvarighet emellan de bägge högsta rådgifvande och dömande auktoriteterna». Det är 1809 års älsklingsstanke,

Vi återfinna denna synpunkt till institutets försvar under den lysande diskussion i prästeståndet ²⁹/₂ 1829, där skalderna Wallin och Tegnér gingo till anfalls¹⁾). Det var GEIJER, som den gången räddade § 103; han finner den ansluta sig till en grundtanke i vår historia, den att icke vilja hafva någon «barrikaderande mellanmakt» mellan konung och folk, vare sig adlig, prästerlig, militärisk eller judiciell²⁾). Historikerns auktoritet gjorde intryck; skalderna stannade i minoritet med 10 röster, och OpN. stod stark med 42 borgesmän i det högvördiga ståndet.

Genom dessa synpunkter till förmån för § 103 framlyser tydligen ett slags öfvertro på H. D:s betydelse. Ännu 1829 stod man under makten af minnena från den ej mer än 40 år aflägsna tid, då den högsta dömande myndigheten i landet låg i rådets hand och sålunda var en integrerande del af aristokratien. Vi, som för länge sedan gjort upp räkningen med aristokratien, kunna numera knappast fatta detta betraktelsesätt, enligt hvilket H. D. framstod som ett hufvud på aristokratiens förhatliga hydra; men vi kunna icke misstaga oss på, att det ytterst är detta betraktelsesätt, som skapat och vidmakthållit ett författningsinstitut, hvilket tenderar att göra de högste domarne till riksdagens förtroendemän, sedan de upphört att vara konungens (§ 36)³⁾.

Det var denna traditionella uppfattning, som bröt udden af konungamaktens initiativ äfven i denna sak. Både 1812 och 1823

som här går igen: balansen och symmetrien. Dess olämplighet på denna punkt har ingen klarare uppvisat än HEDRÉN i prästest. 1823, VIII, 285 ff., då han påpekar, att kontrollen på justitieråden, olikt all annan kontroll, blifvit rent godtycklig, samt att de sålunda kontrollerade intaga en helt annan ställning än styrelsemakten, därutinnan att de icke hafva några underordnade att svara för. Jfr FÄHRÆUS, anf. arb., s. 117.

¹⁾ Vid deras sida ställde sig POPPIUS, som vittnade om sina känslor såsom gammalt justitieråd under 18 års rättslöshet gent emot de «svarta kulorna» och fruktade, att man framdeles kunde få svårt att rekrytera domstolen under dessa omständigheter. Se Präst. 1829, II, 654 f.

²⁾ Ibm, ss. 651 ff. I samma anda yttrade WINGÅRD, att «konungamakt och folkfrihet hafva ingen genom sin formalism starkare och mera i opinionen betydande aristokrati sig motsatt än den judiciära», ibm, s. 656.

³⁾ Det var tydligen under samma förutsättning af H. D:s och statsrådets jämbördighet, som grundlagsstiftarne kände ett estetiskt behof att parallellisera dem, se föreg. s. n. 3. — Härvid bör man icke släppa ur sikte,

yille. Karl Johan upphäffa § 103, men fick icke ens K. U. med sig; och reformen stupade 1829 i alla stånd¹⁾. Det enskilda initiativet har rätt litet sysslat med frågan. År 1823 tänkte sig MUNCK AF ROSENSCHIÖLD nämnden vald af länsdeputerade; 1829 framkastade W. THAM tanken på lagutskottets läsning af H. D:s protokoller och eventuell anmärkning enl. § 107, en tanke som ej heller var TEGNÉR främmande; år 1848 föreslår THEORELL en mera formlig procedur med rätt för H. D. att förklara sig²⁾; eljest har, mig veterligt, ingenting af vikt förekommit i detta stycke, om jag frånser från JOHANSONS i Noraskog idé 1890, att riksdagens 48 äldste ledamöter skulle vara själskrifna till nämndens funktion, och LJUNGMANS 1899 om opinionskontrollens utsträckning till den projekterade «Regeringsrätten» för administrativ lagskipning, en anordning som visserligen skulle varit egnad att skänka § 103 nytt lif³⁾.

Opinionsnämnden har lagenligt fungerat 28 gånger och fungerar ännu vid hvarje efter nyval sammankommen riksdag. Sådillvida är § 103 ingen död bokstaf. Men kasuistiken synes ganska be-

att det gamla sambandet mellan administration och dom verkligen står kvar på många punkter i 1809 års R. F.: ej endast i konungens domareröster, utan äfven i justitiestatsministerns säte bland justitieråden (§ 5 före 1840), i de bägge statsrådets deltagande med H. D. i krigsmål (§ 20 före 1815) och de bägge justitierådets deltagande i konungens justitiekonseljer (§ 26) samt i hela H. D:s betänkanden vid lagstiftningen (§ 87). Lägga vi härtill H. D:s befattningar med lagförklaring, riksråtsdom och riksdagsmannaval, så framstår § 103 onekligen såsom mera förklarlig utan att därför vara mera försvarlig. — Vid ett tillfälle (R. och A. 1844, II, 350) har man framhållit § 103 som ett korrektiv mot § 19 — den ena döda bokstafven mot den andra!

¹⁾ Man gick icke ens till votering mer än hos prästerna. Då förslaget framkom 1823, hade utskottet likväl icke varit enhälligt (se WALLINS och FORSSELLS vittnesmål i präst. 1829, prot. VIII, 290 f.), och endast borgarståndet afvisade reformen med detsamma (24 röster mot 19, Borg. prot. 1823, VII, 197). — År 1840 funderade konungen på att framställa förslaget för tredje gången, men statsrådet afstyrkte af opportunitetsskäl, se FÄHRÆUS s. 107.

²⁾ Ad. prot. 1823, X, 2, bih. s. 68, och 1829, XIV, 32; Präst. prot. 1829, II, 640; Justitieombudsmannens ber. 1848, s. 26. Enligt sistnämnda förslag skulle det stå i riksdagens, skön att efter lagutskottets hörande bestämma, huruvida en Opinionsnämnd, öfverhufvud skulle tillsättas eller ej. Ännu 1853 fasthåller Theorell denna tanke, se ber. s. 4.

³⁾ Motioner i A. K. 1890 n:o 221, 1899, n:o 232.

stämndt utvisad, att formen förlorat sitt innehåll under senaste halfseket. Därförut voro prickningsrösterna i nämnden vanligen ganska talrika. Nu är föreskrifvet, att man i en första votering skall bestämma, huruvida andra votering skall äga rum eller ej; denna andra votering utpekar vissa nämner, hvilka sedan hvar för sig ställas under en tredje votering. 1834 och 1844 skilde vid första voteringen blott en röst, och 1823 samt 1840 gick det verkligen till en andra votering, i det att 31 mot 16 vid förra, 32 mot 15 vid senare tillfället, så begärde. Förra gången utpekades justitieråden SYLVANDER, PETTERSON och KURCK, men ingendera fick vid tredje voteringen ens enkel majoritet emot sig. År 1840 gällde det SNOILSKY, NYBLEUS och ISBERG, och denna gång fick den förste 27 fällande röster mot 21, den andre 25 mot 23. Så nära att falla har Damoklessvärdet öfver H. D:s hufvuden aldrig varit; endast klausulen om kvalificerad majoritet räddade den gången de misshaglige¹⁾.

Ännu 1851 stodo vid första omröstningen 22 ja mot 24 nej. Men vid nästa riksdag hade jarösterna (för anställande af votering) sjunkit till 11, och sedan 1857 är det i regeln en enda eller ingen röst för prickning. Efter 1888 har sålunda ingen enda jaröst aflämnats i Opinionsnämnden²⁾.

Denna kasuistik är lärarik nog, äfven därutinnan att den tämligen otvetydigt demonstrerar institutets befarade känslighet för partiströmningarne. Det kan icke vara en tillfällighet, att det kulminerar samtidigt med oppositionen mot Karl Johan vid 1840 års riksdag³⁾. Den tiden stod institutet nära det ena alternativ, som profeterades i 1812 års kungl. prop.: det öppna förtrycket. Sedan dess har det allt mera närmat sig det andra: en tom ordformel.

¹⁾ Se FÄHRÆUS, s. 118 f., och SCHINKEL-ALIN, Minnen XII, 2, s. 65.

²⁾ Endast 1873 steg jasiifran plötsligt och hotande upp till 21; 1879 var hon 10, 1885 7, 1876 6 och 1870 5. Efter voteringen får riksdagen en enkel notifikation om resultatet, hvarpå Kanslideputerade (före 1867 Expeditionsutskottet) uppsätter skrifvelse därom till Konungen.

³⁾ Se SCHINKEL-ALIN, XII, 1, s. 211 om attentatsplanerna mot justitiestatsmin. Rosenblad 1834 och XII, 2, s. 65, om Petrés agitationer 1840. Denna gång undandrog sig Rosenblad nämndens dom genom att resignera från sin plats, se FÄHRÆUS s. 31.

Tilläfventyrs vore det i alla fall förhastadt att utan vidare sätta dödskorset öfver § 103. Det är ju möjligt, att det rostiga svärdet skulle kunna dragas ur slidan igen. Vi konstatera därvid blott, att denna möjlighet sammanhänger med förutsättningen af förblindande politiska passioner inom representationen; ty endast under dylik förutsättning lär en riksdag numera komma att förgripa sig på rättvisans högste vårdare. Ur objektiv synpunkt kan man icke förneka, att vår Opinionsnämnd är en utlefvad institution, som skapades i hägnen af en föråldrad rättsuppfattning och måste dö med den.

De amerikanske Trusts.

Af

Professor N. C. Frederiksen.

III.

Den største og i flere Henseender mærkeligste Trust er den, der er dannet 20 Marts 1901 ved at samle en Række andre store Trusts i Staal og Jærn Industrien med en samlet Kapital af omtrent 1,400 Mill., United States Steel Corporation. Dens Aktier opgives i Øjeblikket, Marts 1902, till omtrent 508 $\frac{1}{4}$ Million ordinære Aktier og noget over 510 7 % kumulative Preferenceaktier samt omtrent 363 Millioner Obligationer, hvoraf 304 Millioner 5 % Obligationer betalte til Carnegie ved Overtagelsen af hans Selskaber, nogle Beløb repræsenterende underordnede Selskabers Gjæld. Paa en vis Maade kan Kapitalen af de forenede Selskaber siges at være endnu større, thi i nogle Selskaber ejer det ny Selskab, United States Steel Corporation, kun Flertallet af Aktier. Det er heller ikke nogen endelig bestemt Kapital; thi der er stadig Spørgsmaal om ny Udvidelser. Det har ogsaa for nylig været paa Tale at forandre de 7 % Preference Aktier til 5 % Obligationer og derved betydelig formindske det Beløb, der skal udbetales, for de almindelige Aktier erholde Dividende; men foruden andre Vanskeligheder herved er det vistnok en afgørende Hindring, at Obligationerne udstedte til Carnegie Selskabet have første Prioritet. Efter de siste Depecher skulde der dog nu straks udstedes 250 Millioner 5 % Obligationer — 200 i Stedet for Preference Aktier, 50 som Forøgelse i Kapitalen.

Det lønner sig her att gaa i Enkeltheder, thi dels er Jærn og Staal Industrien i visse Retninger den vigtigste Industri af alle, dels er Enkelthederne i høj Grad karakteriske. Det er endog ganske nødvendigt at gaa i det Enkelte, naar man vil forstaa, hvorledes Trusterne blive til som en nødvendig Følge af den hele Udvikling og ingenlunde som noget Tilfældigt eller Vilkaarligt.

Vigtige Aftaler om Priserne have allerede forholdsvis tidligt været oppnaaet og været støttet ved den høje Beskyttelsestold. Saaledes havde en Forening af de Værker, der frembragte Staal-skinner, allerede fra det daarlige Aar 1893 forhindret dem i at gaa ned i Pris, saaledes som de andre Produkter af Jærnindustrien gjorde. Men i 1897, da Efterspørgslen øjensynlig i høj Grad led under de høje Priser, og da nogle af de store Producenter, som nu var meget vidt i tekniske Forbedringer, var blevet utaalmodige overfor de Baand, der indskrænkede Salget af deres Frembringelser, var det blevet umuligt at vedligeholde Sammenslutningen, og Priserne paa Staal-skinner gik endog ned under Priserne i England. Da Efterspørgslen imidlertid senere vedblev at udvikle sig overordentligt stærkt, da Amerikas uhyre Jærnbanenet for en stor Del vedblev at ombytte sine Jærnskinner med Skinner af Staal, da de gamle Træbroer, de bekendte store Stilladser, vi kende fra Afbildningerne, ombyttedes af Broer af Staal, og Masser af dette Materiale, *structural iron*, ogsaa paa mangfoldige andre Maader vedblev at anvendes till Bygning, saa har det været muligt ogsaa at udvikle denne Produktion først ved flere Sammenslutninger og senere ved Dannelsen af den uhyre, nu vel bekendte Jætte Trust. Til Tider har Fabrikanterne og deres Sammenslutninger tjent mangfoldige Millioner ved Toldbeskyttelsen, der endog har gjort det muligt at holde langt højere Priser i Indland end i Udland og saaledes f. Eks. i lange Perioder at lade Regeringen betale det dobbelte for Pansre til sine Krigsskibe, mod hvad den havde kunnet faa dem for i Udlandet. Dernæst har Ejendomsretten over Malmfelterne aabenbart gjort det muligt at enes om at forhøje Prisen paa Malm langt over, hvad det kostede at frembringe den; interessante Eksempler foreligge.

Den bekendteste og betydeligste af de Sammenslutninger, der allerede tidligere var bragt till Veje paa dette Omraade, var den,

der ledes af Skotten Carnegie. Fra 1864 var hans Forretning udvidet saaledes, at han i alt Fald regjerede en hel Række Selskaber, til Sidst 26 i Tal, der endelig i 1896 samledes i Carnegie Steel Co. med 25 Millioner Kapital og omtrent 50,000 Arbejdere, til hvem der aarlig udbetaltes 50 Millioner Dollar Arbejdsløn. Forretningen ledes med stor Dygtighed af unge Mænd, der alle havde arbejdet sig op nedenfra. Den benyttede de nyeste Forbedringer, og den var koncentreret i store Værker anlagt i faa engelske Miles Afstand fra Pittsburg, Edgard Thompson Værkerne i Bessemer, andre i Duquesne, Homestead og et Par andre Steder, alle forenede ved Værkernes egen Bane. Navnlig udmærkede Forretningen sig dog ved at forene en Række forskellige Virksomheder, der alle hørte sammen for at danne et harmonisk Hele. Carnegie, Phipps & Co., havde i 1882 købt Flertallet af Aktierne i H. C. Frick Coke Co. og derved erhvervet $\frac{2}{3}$ af de til Cokes saa ypperlig skikkede Connellsville Kullejer. Man havde yderligere for at forsyne sig med Brændsel erhvervet Retten til naturlig Gas fra 98,000 acres Land i det vestlige Pennsylvanien. Man havde erhvervet Brud af Kalksten til Jærnets Behandling, og man havde navnlig i 1896 købt $\frac{5}{6}$ af Oliver Iron Mining Co:s fortrinlige Malmlejer i Gogebie og Marquette ranges ved Lake Superior og endelig Aaret efter, i 1898, sluttet en halvhundredaarig Kontrakt med Rockefeller Iron Mining & Transportation Co:s hyorefter man fik Jærnmalmen mod en Afgift af 1 Dollar 5 Cent pr Ton og et Maksimum af 80 Cent for Transporten. Rockefeller havde nemlig erhvervet de endnu fortrinligere Malmlejer i Vermillion og Mesaba ranges, hvor Dampskovle tage Malmen op for 10 Cent pr Ton og øse den ud i Vognene, der føre den til de vel indrettede Havne og der kaste den ned i de store Dampbaade. Selskaberne havde derved opnaat en Forsyning af 4 Millioner Ton Malm om Aaret. Endelig havde de erhvervet Majoriteten af Aktierne i en udmærket Linje af Dampskibe og i en Jærnbanelinje fra Søernes Bred til Værkerne, nær Pittsburg, paa hvilken man indførte de nyeste Forbedringer, ballastede med Cinders fra Værkerne, belagde Linjen med Hundrede Punds Skinner, anskaffede Vogne af Staal paa hundre tusende Pund og svære Lokomotiver med det Resultat, at den transporterer billigst af alle Baner næst efter en Rockefeller Bane

fra Minerne til Lake Superior, for $\frac{1}{10}$ Cent pr Ton Mil. Kort sagt, der fandtes her en Forening af Produktionsbetingelser som neppe noget andet Sted i Verden, og naar Værkerne producerede 30 % af Landets rails og 50 % af *structural iron*, kunde de gjøre det med saa lave Omkostninger, at neppe Nogen kunde konkurrere med dem.

Ved Siden af Carnegie Selskabet var American Federal Steel dannet i Begyndelsen af 1898 med en autoriseret Kapital af over 200 og en virkelig udstedt Kapital af omtrent 100 Millioner Dollar, dels Preference dels ordinære Aktier samt 34 $\frac{1}{2}$ Millioner Obligationer, den vigtigste af de allerede bestaaende Trusts. Den var atter sammensat af 4 store Selskaber, der i sig først havde forenet en Række andre Selskaber, og som formelt vedblev at bestaa hver for sig, men under en fælles Komité, der væsenlig ledede Styrelsen. Disse Selskaber vare Illinois Steel Co., der ved sine forskjellige Værker regnedes at frembringe $\frac{1}{3}$ af samtlige Staalskinner, der produceres i Staterne; et betydeligt Jærnbanselskab i Illinois, der foruden Kullejer og Andet ejer det saakaldte ydre Jærnbanebælte 30 engelske Mil udenom Chicago, i Alt ikke mindre end 346 Mil Jærnbane; dernæst Minnesota Iron Co. med 150,000 acres Malmland med 75 Millioner Ton *in sight* og navnlig den største Produktion af haardt Malm, desuden Jærnbane og fortrinlige Anlæg for Udskipning ved Duluth og Two Harbors; endelig Lorain Steel Co. med Værker i Pennsylvanien og Ohio, hvor man ogsaa havde erhvervet noget Connellsville Kulland saavel som Kullejer i Vest Virginien. Det, man gjorde ved denne Samling af forskjellige Forretninger, de 21 Høiovne, 10 Martinsovne, Malmfelter, Baner, Dampskibe m. M., var, sagde Trustens Præsident Dommer E. H. Gary, ikke Andet end, hvad der blev gjort, naar to Mænd slog sig sammen, hvoraf den ene ejede en Vogn, den anden ejede en Hest, og som saa hjalp hinanden. Allerede ved denne Trusts Dannelse i 1898 var John Pierpont Morgan, den store New Yorker Bankier af engelsk Fødsel, virksom, uden at han dog synes selv at have tilvendt sig noget meget stort Beløb. Til de Kapitaler, Selskaberne, der forenedes, stod opført for i deres Bøger, 45 Millioner, samt 10 Millioner, de besad i rede Penge, og 14 Millioner ny Driftskapital, som Morgan skaffede, føjede man

31 Millioner til som formentlig større Værdi; derved kom man op til de 100 Millioner, for hvilke der udstedtes Aktier. Uagtet denne Trust frembragte Varer i samme forholdsvis raa Form som Carnegie Selskabet, konkurrerede den dog ikke væsenlig med dette; thi dette havde sin Virksomhed i Østen, Federal Steel sin væsenlige Virksomhed 500 engelske Mil længere borte i Vesten, navnlig i Illinois og Wisconsin.

Det i stor Kapital næste Selskab, der sluttede sig sammen til den store Trust, var American Steel and Wire Co., selv dannet tidlig i 1898 af 40 Firmaer med mange, om end mindre forskjelligartede, Værker og anvendende ikke mindre end 56,000 Arbejdere. Imellem de Selskaber, det selv havde forenet, var American Steel and Wire Co. af Illinois allerede sammensat af 14 Selskaber. Adskillige andre udmærkede sig ved at have samlet et betydeligt Antal Værker i forskellige Dele af Staterne, saaledes, for at nævne et enkelt Eksempel, det fra sine Patenter bekendte Washburn and Moen Co. med Værker baade i Worchester i Massachusetts, i Waukegan ved Michigan Søen i Illinois og i San Francisco o. fl. a. Foruden den høje Beskyttelsestold — for Traad i Gjennemsnit 40, for Søm 13 % — spillede i denne Fabrikation Patenterne en stor Rolle, og allerede ved disse havde man saaledes næsten opnaaet fuld Eneret for Staaltraadshegn med Pigge og af sammenvævet Traad; de Par Fabriker, der var udenfor Trusten, havde mod en aarlig Afgift tilkøbt sig Ret til denne Produktion. Mange Historier fortælles om Fabrikernes store Fortjeneste ved Beskyttelsen, og hvorledes den vel har kunnet forsyne England med det meste, 60 %, af dets Forbrug af Staaltraad og Traadsøm, men saa ogsaa solgt til halv Pris i England imod i Amerika. Denne Trust var dannet med en Kapital af 90 Mill., medens Værkerne ansloges at have en Værdi af 20 og højst at have kostet 36 Mill. Bankhuset Seligman i New York skal have faaet 11 Mill. ordinære Aktier for at sikre Tegningen og forstrække det nødvendige konstante Beløb.

Det er dette Selskabs Præsident John W. Gates, som en Gang forhandlede med tyske Værker om med dem at dele Verdensmarkedet, og hvor Tyskerne da begyndte med at tilbyde Amerikanerne 25 og senere 45 %, men hvor Gates dog til slut ikke vilde gaa

ind paa nogen Overenskomst. Det var den samme Gates, som ved at sætte Priserne paa Selskabets Varer ned i Marts 1900 begyndte Nedgangen af Niveauet af Verdenspriser efter det sidste Aars usædvanlige Expansion — han selv siger, fordi hans Selskab havde ophobet store Varemasser, som Markedet ikke kunde sluge; Andre mente, at det var for i egen Interesse at kunne manipulere Priserne paa Aktierne, ligesom de bebrejdede ham at have tjent store Summer ved Salg af Dampskibe til sit Selskab.

Morgan siges siden 1899 at have været interesseret i American Steel and Wire. I ethvert Tilfælde var National Tube Co. et Morgan Selskab. Det var dannet i 1899 af 21 Selskaber, der antoges at producere 80 % af Jærnrør, der navnlig bruges til Dampmaskiner. Det fik sine Kul fra Federal Steels Kulmarker. En anden Trust for Jærnrør, Shelby Tube Co. med 14 Millioner nominal Kapital mente at have Monopol paa Jærnrør under Søm, *seamless tubes*. Efter at tidligere Forhandling om Sammenslutning ikke havde ført til Noget, fandt ogsaa denne sig senere paa Grund af truende Konkurrence nødt til at gaa ind under den store Trust paa mindre fordelagtige Vilkaar. American Bridge Co., en Kombination af Værker, der byggede Staalbroer, med 62 Millioner Kapital, der efter den store Trusts Dannelse gik ind i denne for 67 Millioner, var ligeledes nærmest knyttet til Federal Steel.

Af en i flere Henseender mere tvivlsom Karakter var National Steel Co. og de dertil knyttede store Truster, American Tin Plate Co., American Steel Hoop Co. og American Sheet Steel Co. De havde væsenlig samme Bestyrelser, de var i finansiel Henseende navnlig ledet af de to Brødre Moore, og National Steel var dannet med det særlige Formaal at frembringe det Staal i Stænger og under andre Former, som de andre Selskaber skulde bruge, ligesom den atter regnede paa disse som Kjøbere af dens Produkter. Tin Plate, væsenlig, hvad vi kalder Blik, det vil navnlig sige, tynde Plader, før af Jærn, nu af Staal, dyppede i Tin, et Materiale, der bruges i store Masser i Amerika til Daaser til hængte Sager, Kjødvarer, Laks og andre Fisk og Østers, Frugter og Grønsager, denne Masse af Produkter, der bevares paa denne Maade i Amerika, er en af de Industrier, der i Amerika er skabt ved Beskyttelsen, meget høj efter Mac Kinley

Tarifen af 1890, sat noget ned ved Wilson Tarifen i 1894 og atter noget forhøjet ved Dingley Tarifen i 1897, til omtrent 47 % af Værdien. Det lykkedes virkelig at drage denne Industri fra Wales over til Amerika, hvor det endogsaa kunde lønne sig at betale høj Løn til uøvede Arbejdere, og hvor Fabrikanterne en Tid lang tjente mindst hundrede Procent, i 9 Aar, regnede man, en samlet Sum af mindst 100 Millioner. De fik i en vis Periode den dobbelte Pris for Kasserne mod i England. Men da der saa blev Overproduktion og Prisen gik langt ned, og nogle Fabriker lukkede, medens andre truede med at gøre det, dannede man, i Slutningen af 1898, en Sammenslutning uden Trustens Form med en Komité i Stedet for trustees, men hvor de almindelige Aktier i Virkeligheden var det Samme som Trusternes tidligere Certifikater. Man holdt Prisen oppe, lukkede en Del af Værkerne og sparede Mellemmand, idet man for hele Landet kun holdt to General-agenter. Man betalte i denne Trust ingen særlig høje Lønninger til Lederne. For at undgaa at se nye konkurrerende Fabriker anlagt sluttede man Kontraktér med de Værksteder, der leverede Maskiner til Trusternes Fabriker, med det Vilkaar, at de i flere Aar ikke kunde sælge til Andre. Trusten selv dannedes med 46 Millioner Kapital, 18 Millioner ordinære og 18 Millioner Preference Aktier givne for Ejendommene og 10 Millioner ordinære Aktier til den Mænd, der organiserede Trusten, medens de 279 Værker, ejede af 39 Firmaer og Selskaber, der sluttede sig sammen, antoges tilsammen kun at have kostet en halv Snes og i Virkeligheden maaske kun havde kostet 3—4 Millioner Dollar. Senere gik Tin Plate Co. ind i den ny store Trust for over 63 Millioner. — Paa samme Tid og væsenlig af de samme Mænd dannedes American Steel Hoop Co., der frembringer valsede Jærntikler saasom de Baand, der bruges i store Masser til at binde Bomuldsballer sammen. Værket, der ligeledes ansloges til en Værdi af en halv Snes Millioner, forvandlede her til et Selskab med 33 Millioner Dollar Kapital. Man paastod, at man straks sparede meget betydeligt ved at lade hvert Værk udføre sin særegne Specialitet. Af den betydelige Produktion, 700,000 Ton om Aaret, udførte man en Del til Europa til lavere Pris. Toldbeskyttelsen er for disse Varer 29 % af Værdien. American Tin Plate Co. var væsenlig Herre over

Produktionen, den producerede selv de 90 % af Landets Forsyning, og de faa andre Producenter, der var i Stand til at arbejde, var væsenlig kun »dippers», der købte sine sorte Plader af Trusten, og som denne derfor lod arbejde i Fred. Dog var det til Dels for at undgaa Konkurrence, at Lederne ogsaa fik samlet de Værker, der producerede andre Plader, i American Sheet Steel Co. med 49 Millioner Kapital. Beskyttelsen er her 45 %. Selve National Steel Co. havde samlet i sin Haand rige Malmleier med en aarlig Produktion af to Millioner Ton og havde ikke mindre end 17 Højovne, der i Alt behandlede 3 Millioner Ton Malm, og 7 Staalværker, der producerede 1,800,000 Ton Bessemer Staal. Det producerede ikke samme Varer, rails m. M., som Carnegie Selskaberne og Federal Steel, men halvfærdige Produkter som Stænger og Plader.

For disse sidste Selskabers Vedkommende har man ganske interessante Meddelelser fra den Mand, der udøvede stor Virksomhed ved deres Dannelse, Dommer W. H. Moore fra Chicago. Han havde allerede udmærket sig ved at danne et Par andre store Sammenslutninger, navnlig Tændstikfabrikerne Diamond Match, National Biscuit Co. og den store Union Bag and Paper Co. eller Selskabet for at lave Papirposer, og han syntes at have forstaaet sin Dont saa godt, at hans Hjælp søgtes af alle mulige og umulige Forretninger, der vilde slutte sig sammen. Tin Plate Selskabet betalte ham 10 Mill., American Steel Hoop 5 og selve National Steel andre 5 Mill. i Aktier, der dog i Virkeligheden gennemsnitlig have haft højst den halve Værdi af det nominelle Beløb. Ofte maatte han imidlertid, saaledes ved Tin Plate Co., selv købe Værkerne og laane flere Mill. for at kunne gennemføre Sagen. Ejerne tog i Almindelighed Aktier, oftest 100 Doll. Preference og 100 Doll. alm. Aktier for, hvad der kun regnedes at være 100 Doll. værd i rede Penge. Men de tog dem først, naar de vare sikre paa, at hele Forretningen lykkedes. De stærke maatte lokkes ved mere eller mindre kontant Betaling, eller ved at man tilbød Lederne Pladser i Bestyrelsen; de svagere kunde man i Almindelighed lettere komme til Rette med, og undertiden lod de sig ogsaa lede af Frygt for at blive knust af de større Sammenslutninger. Forhandlingerne maatte i Almindelighed holdes hemmelige. Det var indlysende af Dommer Moores Meddelelser, som da ogsaa følger

af Sagens Natur, at der kræves betydelig »Smarthed» for at bringe Sammenslutningerne i Stand.

Saa længe Priserne vare stærkt opadgaende, havde de store Trusts mindre Anledning til att konkurrere indbyrdes. Carnegie Selskabet og Federal Steel havde de andre Selskaber til Kunder. National Steel producerede andre halvfærdige Produkter og havde vanskelig ved at forsyne de andre Trusts, der som den selv hørte til Gruppen i finansiel Henseende ledet af Brødrene W. H. og J. H. Moore; men da Priserne begyndte at gaa ned, og man frygtede for større Nedgang, laa Intet nærmere for de store Selskaber end at udvikle sig endnu mere ved at samle de forskellige Produktioner, derved spare og derved sikre sig baade Forsyning og Afsætning. Saaledes havde American Steel and Wire ikke blot erhvervet et Par Tusind acres Connellsville Kulland i Pennsylvanien samt købt Malmlejer i Norden med en aarlig Brydning af en Million Ton; det havde ogsaa bestemt at bygge Staalværker i selve Pittsburg Distriktet paa Neville Øen i Monongahela Floden, hvor den hele Række Behandlinger af Raamaterialet skulde foregaa. Dets Plan ogsaa at bygge Staalværk i Milwaukee ved Michigan Søen blev opgivet overfor Federal Steel, der truede med selv at bygge *wire mills*. Det siges nu ogsaa selv siden 1899 at have været lige som Federal Steel under Morgans Indflydelse. National Tube bestemte paa sin Side at bygge et Staalværk ved Wheeling i West Virginia. National Steel søgte ogsaa at udvide sin Virksomhed trods sine spredte Værker. Dets affilierede Selskab Steel Hoop havde ogsaa erhvervet Malmlejer med en aarlig Brydning af en Mill. Ton. Carnegie Selskabet, der saa de andre Selskaber mere og mere gaa bort som Kunder, truede nu ikke blot Moore Gruppen med sine Foranstaltninger for at lave Plader og andre halvfærdige Artikler ved Homestead ligesom ogsaa Staaltraad og Søm til Skade for Steel and Wire. Det gav navnlig ogsaa i Januar 1901 Ordre til at bygge et Værk til Fabrikation af Rør til ikke mindre end 12 Millioner Dollar i Conneaut, Udsibningsstedet for dets Bane ved Erie Søen i Ohio, hvortil det kunde sende Staal som Retur for Vognene, der bragte Malm op til Pittsburg. National Tube var derfor truet med en Konkurrence af den aller alvorligste Art. Det saa derfor ud, som der skulde udbryde en voldsom

Krig mellem de store Truster. Her har nu vistnok E. S. Meade fuldkommen Ret, naar han gjør opmærksom paa, hvor svag i Virkeligheden flere af de store Trusters Stilling var. Carnegie Organisationen var meget stærk. De forskjellige Led passede udmærket ind i hinanden med den bedst mulige Transport mellem Malm og Kullandet, og navnlig var Værkerne alle fortræffelig koncentrede omkring Pittsburg, medens de andre Truster derimod havde deres spredte over Illinois med Wisconsin og Ohio. Carnegie Selskabet havde allerede i 1898 anvendt ikke mindre end 20 Mill. Dollar af dets Fortjeneste paa at indføre de bedste nyere Maskiner og andre Forbedringer. Det havde, efter hvad der kom frem i den Proces, der blev begyndt af Frick om hans Andel i Affærene, alene i Aarene 1898—99 en Profit af over 70 Millioner Dollar. Dets finansielle Stilling var en saadan, at »det kun lidt gav sig af med at lave Aktier og Obligationer, væsenlig kun med at lave Staal». National Tube var forholdsvis stærkt og havde kunnet give et godt Udbytte til sine Aktionærer samtidig med at lægge et passende Beløb til Side som Reserve. Men de fleste andre af de ny Trusts havde for at kunne give Udbytte til den store »udvandede» Kapital overtraadt den Regel, ogsaa anerkjendt i andre Lande, hvorefter der ved Fabrikationen af en Vare, hvis Afsætning i en saadan Grad som Jærnets og Staalets veksler med gode og daarlige Tider, altid maa lægges store Beløb til Side som Reserve. Det forholder sig anderledes med Fabrikationen af Varer som Sukker, Mel og Petroleum, der har en langt mere regelmæssig Afsætning, og dog har selv Sukker Trusten stadig lagt en Snes Procent af sin Indtægt til Side. Da den opadgaaende Konjunktur hørte op i Slutningen af 1899, var alle disse Trusts vanskeligt situerede. Bankhusene, der havde forsynet dem med Kapital eller havde garanteret Tegningen, Promotørne, alle de oprindelige Interessenter laa endnu med Aktierne og kunde ikke blive af med dem. Fra December 1899 til Oktober 1900 maatte de finde sig i at se dem gaa stadig ned i Kurs, Federal Steels almindelige Aktier til 32, dets Preference Aktier til 61, American Steel and Wires henholdsvis til 31 og 62, National Steels til 24 og 82, American Tin Plates til 27 og 80, Steel Hoops til 18 og 65, selv National Tubes til 46 og 93. Heldigvis kom der nu i Efteraaret 1900 efter

Republikanernes Seir ved Præsidentvalget en ny Opgang, der gjorde det muligt for dem at komme ud over Vanskelighederne.

I Stedet for at blive knust af den stærkere Carnegie Trust lykkedes det Morgan i Februar 1901 at slutte Overenskomst om dennes Overdragelse for de nævnte 304 Millioner 5 % Obligationer. Man regnede, Carnegie nu selv kunde trække sig tilbage med en Formue af mindst 200 Millioner. I Alt sattes den ny Trusts Kapital, 416 Millioner, over de ældres for en stor Del allerede højt ansatte Kapitaler, Federal Steels til 110 1/2 i Stedet for omtrent 100, American Steel and Wires over 98 i Stedet for 90, National Tubes over 103 i Stedet for 80, National Steels omtrent 79 i Stedet for 59, den anden Moore Trust American Tin Plate over 63 i Stedet for godt 46. Huset Morgan fik 56 Millioner Aktier for at danne Trusten, og *underwriters* eller Garanterne for Tegningen af 200 Mill. og den virkelige Overtagelse af 25 Mill. betales herfor 10⁰ Mill. Dollar. Foruden det nævnte American Bridge Co. erhvervedes ogsaa umiddelbart efter Trustens Dannelse Lake Superior Consolidated Iron Mines med en Kapital af 30 Millioner for 80 Millioner ny Aktier. Herved bragtes Trustens aarlige Brydning af Jærnmalm op til henimod 13 Millioner Ton. Den ejer nu 80 % af de værdifulde Malmfelter med ikke mindre end 500 Millioner Ton »in sight» og besidder omtrent Alt, hvad endnu ikke er udtømt af Connellsville Kullejer, 60,000 acres. Selv besidder den foruden Jærnbaner og Havne 115 store Dampere for nu ikke at tale om de Jærnbaner og Dampskibslinier, med hvilke den staar i den nøjeste Forbindelse. Selvfølgelig er alle Værker og Kontorer forbundne med Telegraftraade og Telefoner. Den producerer 7/10 af samtlige Landets Staalvarer. I dens Bestyrelse sidde de dygtige Ledere af de ældre Trusts saasom Schwab og Frick, Dommer Gary og William J. Moore sammen med andre af Landets stærkeste Mænd saasom den store *ironmaster* Abram Hewitt, tidligere mayor i New York, og de to betydeligste Mænd fra Standard Oil John W. Rockefeller og Henry H. Rogers for nu ikke at tale om John Pierpont Morgan selv.

Hvor meget Trustens Kapital end er sat over, hvad Værkerne have kostet, og hvad de kunde opføres for fra Ny af — de have vistnok tilsammen kostet 3—400 Millioner og kunde maaske i

Øjebliket opføres, som de nu skulde være, for et Par Hundrede Millioner -- har det dog været muligt for Jætte Trusten i indeværende Aar at give passende Udbytte, foruden 5 % af Obligationerne og 7 % af Preference Aktierne, 4 % af de almindelige Aktier. Den har holdt sine Priser moderate i Forhold til Dagens Efterspørgsel. Denne er stadig overordenlig stor, og trods den stigende Produktion — der af Raajærn regnes til ikke mindre end 18 Millioner Ton i indeværende Aar — har de Forenede Stater maattet indføre temmelig betydelige Kvantiteter. Men noget helt Andet er det, hvis man skal slutte fra Fortidens vekslende Perioder af daarlige og gode Tider. Vil man igjen se Nedgang i Efterspørgsel og Priser, som man har set det tidligere i regelmæssige gjenkommende Perioder, da er det sikkert, at man ikke kan vedblive at give samme gode Udbytte. Det er da forklarligt nok, at Aktierne ikke staa højere end den Pris, man antog, de udstedtes for, 90 for Preference og 45—50 for de almindelige Aktier, i dette Øjeblik, i Begyndelsen af Marts, omtrent 93 for Preference Aktierne og 44 for de almindelige Aktier, det er omtrent 30 % under ikke blot Sukker Aktierne regnet efter det samme Udbytte, men ogsaa under en Trust som Amalgamated Copper. I 1901 vare de nede, de almindelige Aktier endog til 24 og Preference Aktierne til 69.

Der er nu slet ikke Tale om, at denne Trust trods al sin Styrke har noget fuldstændigt Monopol eller vil kunne erhverve et saadant ved en fortsat Udvidelse. Ingen erkjender dette bedre end Carnegie, der paa det Bestemteste erklærer, att Monopol ikke blot aldrig har eksisteret, men i og for sig er en absolut Umulighed. Dette fremgaar ogsaa af den flygtigste Betragtning af de faktiske Forhold.

Hvor meget der end her sluttede sig sammen, var der for det første en Mængde Selskaber, der vedbleve med deres særlige Eksistens, idet de fabrikere forskjellige store Artikler af Staal og Jærn af en mere speciel Karakter, men som ofte staa i nøje Forhold til den store Trust, idet de bl. A. købe deres Raamateriale af den. National Shear Co. producerer omtrent alle de større Sakse, som laves i Amerika, medens de mindre Sakse blive indført. Det samme er Tilfældet med The International Silver Co., der navnlig laver enten, hvad der kaldes *silver nickel*, eller sølvpletterede Varer

af Jærn og Staal, og hvor det meste af de Værdier, der omsattes til Aktier, var de forskjellige Firmaers Navn eller Renomme. American Plough Co. er en selvstændig Sammenslutning af forskjellige Firmaer med en Kapital, der nu er bestemt til at bringes op til 100 Mill. Doll., og som blandt andet udmærker sig ved med stor Besparelse at formindske Typerne paa amerikanske Plove fra et Antal af omtrent 400 til omtrent 50. Lokomotiv Trusten, i hvilken de berømte Baldwin Værker i Philadelphia er de vigtigste, har senest lavet omtrent 1,100 af den samlede aarlige Produktion af 3,000 Lokomotiver, men menes nu at kunne bringe det op til 2,000. Et Antal af andre store Selskaber, saasom American Car and Foundry Co., Pressed Steel Car Co.¹⁾, United States Cast Iron Pipe and Foundry Co., American Steel Casting Co., Ames Shovel and Tool Co., den ny store, men tvivlsomme Union Chain and Iron, American Bicyclette Co., en ny Sammenslutning af Fabriker, der laver Maskiner til Vaskerier, American Type Founders Co., American Can Co. eller Trust for Tinæsker, endelig American Ship Building Co., staar efter deres Natur i meget forskjelligt Forhold til den store Trust, og det samme er vistnok Tilfældet med enkelte af de større dog til dels uafhængige Selskaber, der skulde kunne konkurrere med Trusten, saasom Pennsylvania Steel Co., der blandt andet ved sine Værker nær Baltimore behandler Malm fra Cuba med Kul fra Pennsylvania, men som nu siges under Ledelse af den store Trusts Mænd, Morgan og andre, at skulle slaas sammen med Cramps og med Wickers, Sons & Maxims store Værker for Panserskibe og andet Krigsmateriel; og efter de sidste Aars Valg af Bestyrelse for det betydelige Colorado Fuel and Iron Co., i et Territorium temmelig fjærnt fra de andre Værker, synes ogsaa dette at være under Trustens Indflydelse. Selv Cambria Steel Co., en ny Kombination paa en halv hundred Mill., organiseret af de ledende Mænd i Pennsylvania Banen, kan paa Grund af denne dets Oprindelse vanskelig være uden Forbindelse med Morgans store Organisation.

Trods Trustens mere eller mindre nøje Forbindelse med mange andre Sammenslutninger, og selv om man vil tro paa Rygterne om Forbindelse med endnu andre hidtil selvstændige Kombi-

¹⁾ Disse to Selskaber og Republic Iron and Steel Co. er senere gaaet ind i Trusten.

nationer, saaledes med det store Republic and Iron Steel Co., med dets henved en halv hundrede Mill. Kapital og Værker i 8 Stater, med det ligeledes betydelige Lackawanna Iron saavel som de uafhængige Jones & Laughlin, der ligeledes har Værker baade i Østen, i Pennsylvanien, og i Chicago, kan der dog ikke en Gang være Spørgsmaal om noget Monopol paa Raaprodukter. Ikke blot har man udmærkede nyere Værker, saasom det store Anlæg i Sidney ved Cap Breton i Nova Scotia med Kul og Kalk paa Stedet og udmærket Malm fra en Ø ved New Foundland, der er anlagt ved amerikansk Kapital, og som nu skal producere billigere end noget andet Værk og saaledes ogsaa kunne udføre store Masser til England og andre Steder, fremdeles et nyt Anlæg ved Sault St. Marie, Udløbet fra Lake Superior; vel betaler det sig som Regel bedst at tage Jærnet til Kullene og ikke omvendt, fordi der ved Behandlingen bruges 2 Ton Kul mod 1 Ton Jærn, men inden visse Grænser kan Kullet ogsaa føres den anden Vej mod meget billig Returfragt som hidtil til Ohio og Michigan Søen. Ogsaa frembringes Raajærnet indenfor Amerikas Grændser stadigt overordenlig billigt i Sydstaterne, hvor man kan tage Malm op til 25 Cent pr. Ton og paa samme Sted ogsaa ofte har Kalksten, som man bruger til at uddrage Jærnet, og hvor man ved nye Metoder kan lave Bessemer Staal af Jærn, som tidligere ikke regnedes rent nok dertil. Det vigtigste Centrum er stadig Birmingham i Alabama; men Virksomheden er dog ogsaa betydelig udviklet i andre Centra og i andre tilgrændsende Stater, navnlig i Tennessee og i Georgia. Det antages, at $\frac{1}{10}$ af Landets Jærn og Staal nu frembringes i Sydstaterne. Der finder her en Produktion Sted, med hvis gunstige Forhold jeg tilfældig persónlig har haft nøje Lejlighed til at gøre mig bekendt. Naar der idelig tales om, hvor vidt Venner af Trusten vinde Indflydelse i forskellige Selskaber saasom i det nævnte Colorado Fuel and Iron og i Tennessee Iron, Coal and R. Co., et Selskab paa omtrent en Snes Millioner, er det et af Beviserne paa den Konkurrence, der stadig er til Stede. Naar man har stort Herredømme over Markedet, er det især, fordi man kan frembringe saa overordentlig billige Varer. Det er, naar man, som selv under den stigende Konjunktur i 1898, kan sælge 1 Pund Staal for $\frac{2}{3}$ Cent, at man ikke behøver at nære nogen stærk Frygt for Konkurrence.

Det er altid vanskeligt for de Beskyttede selv at give Afkald paa Beskyttelsen, og ligesom enkelte Dele af denne Industri er udviklet overordentligt ved Hjælp af denne, som nævnt Blikplader, Traad og Traadsøm og endnu enkelte særegne Artikler, saasom Skinner, der bruges til Sporskifte og Omdrejninger, de saakaldte *guard rails*, saaledes er der ogsaa mange Punkter, paa hvilke Vedkommende endnu kæmpe for de dem tilstaaede store Begunstigelser. Selv Lederne af Trusten vil nødig have Konkurrence paa Kysterne, og naar andre Lande have Overproduktion; men de erklære samtidig, at deres største Interesse nu er Udførselen, og om de ikke kunne slaa deres Konkurrenter i selve England, paastaa de nu at kunne dette i forskellige engelske Kolonier og i andre Lande. De er fremfor Alt stærke ved den udmærkede Organisation, hvorefter de forskellige Dele passer saa fortræffeligt ind det ene i det andet, saa at man ikke risikerer Tab og Standsning; man vælger overalt det bedste og benytter da dette helt ud; alt gaar sikkert, regelmæssigt og godt. Man har udmærkede Ledere, der ansættes og betales efter deres Fortjeneste. Charles Schwab, den øverste tekniske Leder, paastaar, at alle beholde al nødvendig Frihed til at handle; Trusten danner snarere kun et Slags Clearing House for dem. Den skaffer dem daglig al mulig Oplysning og sørger for, at de hensigtsmæssigste Forhandlinger finder Sted. Særlig Pris sætter han paa, hvad der allerede brugtes i Carnegie Selskabet og i andre Selskaber, at Lederne regelmæssigt komme sammen og spise Frokost med hinanden, hvorved de have den bedst mulige Lejlighed til frit at udvikle deres Tanker. Komiteer sammenligne de forskellige Værkers meget ulige Omkostninger og undersøger alle Forhold, hvor Besparelser er mulige. Man fordeler Arbejdet bedre end før og sparer blandt andet megen unyttig Fragt af Raamaterialet og andre Artikler igjennem Landet, fordi man overalt kan kombinere, som det er bedst efter Sagens Natur. Schwab paastaar straks at have sparet 10 Mill. i Omkostninger om Aaret. Hvor det som her vistnok virkelig er Ledere i Besiddelse af virkelig Statsmandsdygtighed, der staa i Spidsen og have de bedst mulige Hjælpemidler til deres Raadighed, repræsenterer Sammenslutningen et afgjort Fremskridt. Om Aktierne har en passende Pris, er deres Sag, som kjøber dem.

IV.

The American Sugar Refining Co. blev dannet 1887 og blev forvandlet, for at undgaa Lovene mod Trusts, til et stort Selskab i 1891. Ogsaa denne Trust udviklede sig paa en naturlig Maade. I de fleste Lande er Raffinaderierne i Hænderne paa faa store Huse. Det er en Forretning, der kan drives paa en meget regelmæssig Maade, men som kræver meget store Fabriker og meget store Vareoplæg. I Amerika var de fleste mindre Raffinaderier standsede i Kriserne 1873 og 1877, og det Hus, der væsenlig dannede Trusten, Brødrene Havemeyer, havde længe haft Overmagten paa Grund af deres store Kapital og udmærkede Dampskibsflaade. Trustens Magt er stadig væsenlig begrundet paa den store Kapital, Sukker Raffinaderiet kræver, helst 4 til 5 Millioner Dollars til et stort Raffinaderi. Men den har dog ikke kunnet undgaa Konkurrence, uagtet den oftere har søgt at overvinde denne dels ved at opkjøbe sine Konkurrenters Værker, dels ved haardnakket Kamp. De Fabriker, der oprindelig samledes til Trusten, 16 og snart 18, antages ikke at have været værd mere end 6 1/2 Million Dollars; desuagtet kapitaliseredes den straks til 50 Millioner, og dens Kapital er senere forøget til omtrent 90 Millioner til Dels ved virkelige Udvidelser. Dens Historie er i flere Henseender interessant, ikke mindst ved dens Kamp mod Konkurrenter, senest mod et stort Hus, der solgte brændt Kaffe, og som fandt det fordelagtigt at benytte det Maskineri, der anvendtes til at lave Kaffe-pakker, til ogsaa at fordele Sukker. Huset anlagde af denne Grund endogsaa et stort Raffinaderi, og det er forgæves, at Sukker Trusten har fulgt den nye Konkurrent paa dennes eget Omraade og endogsaa nødt Firmaet til at finde sig i Formindskelse af sin Profit paa Kaffen til det halve. Her som ofte ellers har Konkurrenterne paa deres Side sluttet sig sammen til en anden kraftig Forening.

Sukker Trusten hører til dem, der til en vis Grad har tjent Publikums Interesser. Det var hensigtsmæssigt, at den straks lukkede de fleste af sine 18 Fabriker og indskrænkede sig til at raffinere i et Par af de største Byer. Den har kunnet nedsætte Omkostningerne ved Raffinering til 1/2 eller højst 0,65 Cent pr

Pund, men paastaar dog, at Raffineringen endnu koster 15 til 20 % mindre i Europa trods Amerikas billigere Raastoffer. Henry Havemeyer, Trustens bekendte Leder, kræver da ogsaa den moderate Beskyttelses Bevarelse og helst Forhøjelse, samtidig at han ivrer mod Beskyttelsen af Raamaterialet, en Beskyttelse, der koster Forbrugerne i Staterne ikke mindre end 35 Mill. Doll. om Aaret. I Mac Kinley Tarifen havde Frihandlerne faaet Sukkertolden helt afskaffet; den republikanske Majoritet interesserede sig mindre for de demokratiske Plantere i Louisiana. Men allerede ved den ellers frisindede Wilson Tarif lykkedes det Sukkerinteresserne, de demokratiske Planteres og Kapitalisternes, der vare interesserede i Raffinaderierne, igen at faa Tolden indført til stor Profit ikke blot for Dyrkerne af Sukkerrør og Runkelroer, men ogsaa for Ejerne af Aktier i Sukker Trusten, og man vilde vide, at de mange Millioner, der tjentes ved Sukker Aktiernes Opgang paa Grund af Afgørelsen i Senatets Kommission, ikke var uden Indflydelse paa Afstemningen.

Mindre heldig end den egenlige Sukker Trust og mindre til Publikums Fordel har American Glucose Sugar Refining Co. været. Ogsaa her siges Fabrikerne, der sluttede sig sammen i 1897, at have sat deres nominelle Kapital af 40 Millioner flere Gange højere end den virkelige Værdi, der ikke skulle være mere end omtrent 6 Mill.; en enkelt Fabrik, der sagdes at være 25,000 Dollars værd, overtoges endog for 500,000 Doll. Glucose er Sukker, der frembringes af Majs, ikke frit for mineralske Syrer, men nyttigt i Ølproduktionen i Stedet for Gær, ogsaa benyttet til Karameller eller Sukkergodt og produceret tillige med *flourine*. Sist nævnte Produkt er i Virkeligheden kun Majsmel Stivelse. Oljen benyttes ikke lidt til at forfalske endog i selve Produktionslandene Bomuldsolje og Linolje, men ogsaa Levertran i Norge, Olje af Valmuefrø i Belgien saavel som Olivenolje, ja som endogsaa benyttes til at blandes med Kautschuk til Fabrikation af et Produkt, der ikke er saa elastisk, men som lige saa godt modstaar Syre. Her som ved mange andre Forhold komme Meddelelserne fra Fjender af Trusten, her Meddelelserne om Forfalskninger navnlig fra en tysk Sagkyndig, Mas, der har følt sig forurettet af Trusten og derfor givet interessante Oplysninger. Afset fra disse Forfalsk-

ninger er denne Produktion selvfølgelig fuldstændig berettiget, og der er ingen Grund til at forfølge den, som man har gjort i Tyskland, en Førfølgelse, der sikkert væsenlig kun skyldes Brødnid fra Sukkerfabrikanternes og Roedyrkernes Side. Værre er, at denne Trust har udmærket sig ved at forhøje, ja en Tid lang endogsaa mere end fordoble Prisen paa dens vigtigste Produkt. Det har derfor ogsaa kun været forskyldt, at den ikke har kunnet staa sig i Konkurrencen og selv er kommet til at befinde sig i en vanskelig Situation. Glucose Sukker har en Toldbeskyttelse af omtrent 62 % af Værdien. Det er efter de sidste Efterretninger lykkedes at bringe en ny Sammenslutning i Stand af Glucose Trusten med baade National Starch Co., Trusten for Stivelse, der ligeledes har været i Vanskeligheder — ogsaa, mener man, fordi den satte sine Priser alt for højt og derved fremkaldte Konkurrence — og med de hidtil uafhængige Glucose Fabriker, The Cornproducts Co. med 75 mill. Doll. nominel Kapital.

Frembringelsen af andre Oljer har heller ikke altid været heldig. Navnlig har American Linseed Oil med 33 1/2 Mill. Kapital staaet sig daarligt, hvad enten det skyldes den overdrevne Kapitalisering, eller det kom af den Konkurrence, der idelig er opstaaet ikke blot fra andre Fabriker af Hørfør, men ogsaa fra Oljer til Maling, Bomuldsfrøolje, der bliver »degummed», Vandfarver, hvor der benyttes Kalk, Casein m. M. Det er karakteristisk, at denne Trust nylig, direkte eller indirekte gennem Trusten for Bly og Maling lavet af Bly, er blevet erhvervet af Standard Oil Mændene. Det er karakteristisk, fordi det er et Eksempel paa Samlingen af Forretninger, der ikke just ere af samme Art, men som staa i Forbindelse med hinanden. Hørførølje har en Beskyttelse af omtrent 29 % af Værdien.

Forskjellige andre Truster, der have med Fødemidler at gøre, er undertiden begrundede paa særegne Produktionsmetoder, saaledes som flere, der give sig af med Gær, Royal Baking Powder og Cream Baking Tartar Powder Co., hvert med 20 Mill. Kapital. Af store Møllesekskaber har det, der har været dannet for de berømte Pillsbury—Washburn Møller i Minneapolis, saavidt vides med 100 Millioner til Dels engelsk Kapital, været det bekendteste. Et senere Forsøg paa at samle de større Møller i en større Trust

har været en af de mislykkede Trusts, der forvoldte Vanskeligheder i Krisen i 1893. Foruden Consolidated Ice Co. med godt 11 Millioner Kapital gaar American Ice Co. med 40 Mill. Doll. Kapital ud paa at producere, navnlig kunstig, Is. Det er en af de Trusts, der er blevet stærkest angrebet, fordi den i Tammany Perioden var begunstiget af New Yorks korrumpereede Embedsmænd med Oplagspladser i Dokkerne m. M. Det var saa meget skammeligere, sagde man, som Is er saa absolut nødvendig i de varme amerikanske Sommere for at hindre Fødemidlerne i at blive fordærvede, og som den høje Pris paa Is især blev til Skade for de smaa Børns Helbred og for de Syge og Fattige. En *pool* for at holde Prisen paa Fisk, dannet i Boston, i hvis Nærhed de største Fiskerier findes, hvorved en Del Europæer navnlig Skandinaver og Portugisere er beskæftigede, har fornylig atter opløst sig. American Fisheries Co. med 10 Millioner Kapital gaar ud paa at fabrikere »menhaden oil». En betydelig Trust, der fornylig er dannet i den store Forretning for Preservering af Laks paa Pacific Kysten, har dog paa ingen Maade kunnet omfatte hele Produktionen.

Trods den Fordel, der theoretisk set udmærker Agerdyrkning i det Store, har Erfaringen i Amerika vist, at intet kan konkurrere med den enkelte Farmers og hans Families Arbejde. Den billige Jord har givet rig Anledning til Dannelsen af Kæmpe-Farme; men det har næsten altid været fordelagtigere senere at udstykke dem, til Trods for den ubestridelige Dygtighed, hvormed enkelte af dem har været drevne. Adskillige af de bekjendte store Farme navnlig i Red River Dalen har været tilbudt Forfatteren selv til billige Priser og er senere blevet solgt ved Andre. Slavearbejdet har det været fordelagtigt at anvende i det Store; den fri Bonde er uovervindelig i Konkurrencen.

Kun fra Frugtdyrkningen i Californien kan anføres nogle heldige Sammenslutninger ligesom ogsaa en Wine Corporation paa 10 Mill. Men det gælder her ikke Dyrkningen, uden navnlig Frugtens Behandling saavel som Salget, idet man saaledes nævner som Eksempel Omkostningerne ved Blommernes Salg, hvor det Beløb, der før upslugtes af Mellemmandene, har kunnet sættes ned til $\frac{1}{3}$ af det tidligere Beløb.

Trusten for Whisky og anden Spiritus frembyder Interesse ikke blot, fordi den som de fleste andre af de store amerikanske Trusts, naar vi undersøge den, giver et godt Indblik i den store ejendommelige Produktion. Den har ogsaa som Trust en ejendommelig Karakter. Nogle af Ejendommelighederne staa i Forbindelse med den store Afgift, der opkræves, og som bringer Produktionsprisen endog 10 Gange op over Omkostningerne ved den egenlige Frembringelse. For ikke at betale Skatten før nødvendigt bevares Spiritusen længe under offentligt Tilsyn, og en yderligere Grund til den lange Opbevaring er givet ved Alderens Indflydelse paa den egenlige Whiskys Karakter og Værdi. Dette synes at være en af Aarsagerne, hvorfor Spiritus og navnlig Whisky i flere Lande har givet særlig Anledning til Spekulation. Ogsaa i Skotland har man set dette og set Spekulationen udvikle sig, saa at Sammenstyrtning ikke let kunde undgaas. Naar man allerede af andre Grunde holder Varerne liggende i lang Tid, opmuntres Spekulationen, og man bliver omvendt let tilbøjelig til at lade den ligge endnu længere for at kunne drive Spekulationen endnu videre. I Amerika kan den ligge 8 Aar under Statens Tilsyn med forskjellig Beregning af Svind overfor Ejerne i de første 4 og i de sidste 4 Aar; derefter kan man endnu undgaa at betale ved at sende den til Europa og atter indføre den igen, hvorefter den atter kan ligge under Toldvæsenets Tilsyn. Her har man nu i Amerika allerede sluttet sig sammen i 1870—72, og allerede i 1882 dannede man en Forening for Udførsel. En Tid lang kunde man endog udføre meget Betydeligt til Middelhavslandene, hvor de 8—900 Millioner Gallons Vin, der aarlig produceres, blandes med omtrent $\frac{1}{10}$ Spiritus eller lige saa meget som hele Amerikas nuværende Produktion, men hvor man nu i de senere Aar er slaaet af Marken af Tyskland, dels fordi Tysklands Kartoffelbrændevin ogsaa er billigt at frembringe, dels fordi den tyske Regering anvender en Del af de Millioner, som Folk betaler i Brændevinsskat, som Præmier til at tilvejebringe en Udførsel, der i og for sig ikke betaler sig. I 1887 søgte Brænderiejerne at følge Sukkerraffinaderiernes og navnlig Standard Oils Eksempel ved i Peoria i Illinois, i Centret i den bedste Majsegn i Landet, og hvor man tillige har Kul og Vand af passende Varmegrad i en Aare langs Illinois Floden,

igjennem den derværende German American Bank at samle 87 Forretninger, hvoraf hver enkelt først omdannedes til et Aktieselskab, hvis den ikke allerede var et saadant. Det var den saakaldte Distillers and Cattle Feeders' Trust, hvor man gav Ejerne af Brænderier Trust Certifikater til et i Almindelighed fire Gange saa højt Beløb, som deres Aktier i Virkeligheden var værd. Straks lukkede man de aller fleste Brænderier og beholdt kun 10—12 i Drift. Da Lovgivningen erklærede Trusts ulovlige, forandrede man her ligesom ved Standard Oil og Sukker Trust Sammenslutningen til et Selskab, Distilling and Cattle Feeding Co. Men Resultatet af Forsøg paa at holde overdrevent høje Priser og utilladelig og overdreven Spekulation med Aktierne m. M. var en Sammenstyrting og forskellige nye Organisationer, Dannelser til Dels ledede af den i 1895 af Retten indsatte Bestyrer.

Man har her dog saa meget mindre kunnet undgaa Konkurrence, som der ikke kræves meget store Kapitaler saaledes som ved Sukker Raffinaderierne; for 150,000 Dollars kan man etablere endogsaa et meget betydeligt Brænderi. Trusterne have selv idelig givet Anledning til at skabe ny Konkurrence ved den overdrevne Profit, de har søgt at tage, saa snart de saa sig i Stand dertil. Vi vil nu ikke her tale om den Konkurrence, de lider under ved Smugbrænderierne, hvoraf der findes nogle mindre betydelige i de store Byer og navnlig et stort Antal i Bjærgene i Nord Carolina, Kentucky og Tennessee, drevne af de saakaldte *moonshiners*, man antager i alt i et Antal af noget som 6,000 med et Tab for Statskassen af 10—20 Mill. Doll. om Aaret, og det uagtet man i de senere Aar har taget godt og vel et Par Tusinde om Aaret. I Nord Carolina sælges Whisky regelmæssig under Skattens Beløb, og man nævner som Eksempel en moonshiner, der ved sin Profit har kunnet købe 30,000 Acre Land og hæve sig til at blive en af de ledende *politicians* i sit county. Vi vil her heller ikke tale om Fabrikationen af andre Spirituosa saasom af Gin eller Genever, eller om den Fare, der truer den egentlige Whisky ved nye Metoder, hvorved man mener navnlig ved Anvendelse af Electricitet at kunne undgaa Tab af Tid og Renter ved den nuværende lange Lagring. Destillatørerne klager over Konkurrence med Øl og Vin, fordi det første er utilstrækkeligt og den sidste,

naar den produceres i Indlandet, slet ikke beskattet. Spiritus er beskyttet med ikke mindre end 123 % af Værdien.

Et andet Forhold, der ved Siden af den høje Skat og Lagringen har bidraget til Trusternes Udvikling paa dette Omraade, og som ligeledes gør sig gældende i andre Produktioner, er Forholdene ved Forhandling og navnlig Fastsættelsen af den mer eller mindre høje Rabat til Fordel for Forhandlerne. I det hele maa man ikke tro, at Konkurrence i Varehandel virker lige ud og helt igennem overfor Forbrugerne. Der er altid megen Gnidningsmodstand at overvinde, og overalt træffe vi allerede og ikke mindst i Handelen mere eller mindre monopolistiske Forhold. Idelig vil man finde, at ikke alene Fabrikanter og Haandværkere, men lige saa vel de Handlende, navnlig Detaillisterne, kræve en Profit bestemt ofte ved Sædvane og ogsaa ofte ved bestemte Aftaler mellem de Handlende i en By eller endog mellem alle Handlende af en vis Art i langt videre Kredse. Netop her er det et Forhold, ved hvis Ordning der er Anledning for Trusterne til at gribe ind med mere eller mindre Berettigelse og med mere eller mindre Held.

Ved Whisky som ved andre Drikkevarer kræves der en usædvanlig stor Fortjeneste ved den Afsætning, der finder Sted gennem Udskænkning. Den, der udskænker en Gallon Spiritus i Amerika, der koster ham selv fra 1 Dollars 23 til 2: 50, højst 3: 50, faar for denne 8, ja 10 til 20 Dollars. Under meget primitive Forhold paa Civilisationens Grænse, hvor Alle forlange stor Fortjeneste, koster Snapsen 25 Cents; ellers gaar den ned til 10; men selv denne Pris indeholder en meget stor Fortjeneste. Selv højere oppe i Handelen er Fortjenesten betydelig; man er endogsaa gaaet saa vidt at have givet de større Handlende en samlet Rabat af 9 Cents eller næsten lige saa meget, som det har kostet at frembringe selve Spiritusen, og det Almindelige har i lange Perioder været 7 Cent pr Gallon, 5 Cent til de egentlige større Handlende, *jobbers*, og 2 Cent til de saakaldte *distributers*, et Antal Hovedagenter, der ogsaa selv beskæftige sig med at tilsætte forskellige Ingredienser for derved at skabe særegne Kvaliteter. Thi det gælder endnu mere i Handelen med Drikkevarer end i Handelen med de fleste andre Varer, at det Vigtigste er den Varietet, som Publikum er vant til, ikke mindst selve Navnet, *the brand*. Netop disse *distributers*

har man særlig ved en af Spiritus Trusterne søgt at drage ind i Organisationen.

Det er ikke blot i Amerika, at Magt over Forhandlerne og Ordningen af deres Fortjeneste har været et af de vigtigste Formaal for store Organisationer, saaledes ogsaa ved Sammenslutning af store Bryggerier. Man erindrer ogsaa disses Opkøb af eller i alt Fald Binden af Udskænkingsstederne, *the tied houses*, i England. Ogsaa Sammenslutningen af de danske Bryggerier har væsenlig denne Ordning til Formaal.

I Amerika har Forhandler Rabatten ligeledes spillet en stor Rolle i Sukker Trusten. Ogsaa her har man opstillet bestemte Regler for Profiten, der formentlig i begge Parters Interesse skulde nydes af de større Handlende. Man har fastsat den til $\frac{3}{16}$ Cent pr. Pund foruden $\frac{1}{16}$ Cent for kontant Betaling og en femte Sekstendedel for dem, der tog 100 Td. Sukker paa en Gang. Allerede ved de større Handlende var det vanskeligt at overholde denne Regel, og man har forgæves forsøgt at indføre den Skik at udbetale Rabatten senere saa vel som ogsaa at sikre sig Overholdningen af Prisen ved edelige Erklæringer. Det var Formaalet at sikre sig, at Køberen ikke købte af andre end Trusten; men man ønskede ogsaa at fastslaa, at de Forhandlende selv fik denne Profit. Alleerede for de større Handlendes Vedkommende berettes det, at man i hele Dele af Landet maatte slaa af, saaledes, at man der nøjedes med $\frac{2}{16}$ Profit. Spørgsmaalet om Rabatten paa Sukker er saa meget vigtigere for Urtekræmmerne, som dette ofte repræsenterer $\frac{1}{3}$ af hele deres Handel, og det er ret ejendommeligt, at det synes at være Regel, at de ved en saadan Artikel maa reducere deres Fortjeneste til et Minimum for saa at tage Revanche paa et Omraade, hvor Publikum mindre let kan kontrollere, hvad der er passende Pris.

Ogsaa ved Tobak Trusterne har Afsætningens særegne Karakter udøvet en stor Indflydelse. Man har ogsaa her søgt at monopolisere ved at give god Rabat til Forhandlere og saa til Gengæld, at forlange, at disse ikke maa handle med andre, 10 % Rabat, naar de lade sig binde, men kun $2\frac{1}{2}$ %, hvor de ogsaa købe af andre. Nogle af Trusterne har her til Dels været knyttet til Patenter, saasom American Tobacco Co. (47 $\frac{1}{2}$ Mill. Kapital)

for Fabrikationen af Cigaretter; men endnu mere Indflydelse synes Ordningen af Afsætningen at have udøvet. Saaledes har det store Continental Tobacco Co. (93 1/2 Mill. Kapital) udmærket sig ved at skabe et nyt Marked i Kina og endog at lære hele Befolkninger at bruge Tobak. I Amerika er der Toldbeskyttelse af omtrent 144 % for Cigaretter, 118 % for Snus og 257 % for anden forarbejdet Tobak. Ikke desto mindre har den store ny Trust gjort sig særlig bemærket ved netop at ville trænge frem i Udlandet. Den har søgt at erhverve en stor Del Fabriker i Europa, navnlig i England, hvor den har købt et af de store Selskabers Forretning.

National Salt Co., oprettet i Foraaret 1899 af Kapitalister fra Standard Oil, har søgt at sikre sig Monopolindtægt ved at erhverve sig Ejendomsret over Saltkilderne. Det er Forhold, vi ogsaa kjende fra Europa, fra Comp. des Salines de l'Est i Nancy i Frankrig, fra Saltværker i Tyskland og der særlig ved Produktionen af de for Gjødning saa vigtige Kalisalte fra preussisk Saksen, ogsaa fra Canadian Salt Co. og fra den engelske Salt Union. I Amerika har Trusten tillige forstaaet at udnytte den høje Indførselstold, tidligere efter Mac Kinley og nu efter Dingley Tarifen, medens Salt var frit efter Wilson Tarifen. Den er i Gjennemsnit 50 % eller korrektere 39 og 89 % for de forskjellige Former af Salt, og den har gjort det muligt for Trusten at hæve Prisen allerede paa Kysterne til 50 cent pr. Tønde, hvad der skulde kunne løbe op til en Monopolprofit af 4—5 Mill. om Aaret. Nu har den amerikanske Trust ogsaa erhvervet baade Canadian Salt Co. og den engelske Salt Union, og ved Herredømmet over Produktionen paa de vestindiske Øer og Italien menes den udvidede Trust nu at kunne udøve Magt over Verdensmarkedet med Undtagelse af Rusland og nogle ganske barbariske Lande.

Trusts som Salt Trusten minder om andre Monopoler, hvor der findes en naturlig begrændset Produktion, saaledes ved Frembringelsen af Diamanter af De Beers Co. ved Kimberley og af Kvægsølv ved gamle Almada i Spanien og Ny Almada i Amerika. Ogsaa andre Miner har man troet at monopolisere. Saaledes har man for nylig dannet en endnu større Trust end den, der tidligere eksisterede, for Bly under Medvirkning af Morgan og Rockefeller og ikke uden Forbindelse med Standard Oil Folkenes Interesse for

Olje og dermed for de Farver, hvortil foruden Olje ogsaa Bly anvendes. Det har ligget nær at forsøge at monopolisere Frembringelsen af Kobber, hvis Pris for en Tid var i saa stærk Stigning paa Grund af de nye Anvendelser i den elektriske Industri, ved Skibsbygning m. M.; men ligesom den ældre Kobberring mislykkedes i Frankrig og der endog fremkaldte Krise tidligere end Baring Krisen i England, saaledes har heller ikke The Amalgamated Copper Co. i Amerika i den nyeste Tid været heldigt, uagtet det har været dannet af saa mægtige Kapitalister som de fra Standard Oil, der her have samlet den rige Anaconda og andre Miner. Man mente, at de 75 Mill. Aktier skulde komme op til det Dobbelte eller i alt Fald mellem 100 og 150 %; men Englænderne, som havde $\frac{3}{8}$ af Aktierne i Anaconda, begyndte at sælge og var heller ikke tilbøjelige til at spekulere i Prisstigning af selve Kobberet. Amalgamated Copper var Hovedaarsagen til, at Globe National Bank i Boston, der havde deltaget i Spekulationen, gik under i Trust Krisen sidst i 1899, og Standard Oil Kapitalisterne selv sagdes da at maatte sælge for en Snes Mill. »gilt-edged» Papirer for at kunne holde deres Aktier. Senere har man ment, at Trusten ved Overenskomst med den store Calumet og Hecla Mine paa den nordlige Michigan Halvø skulde have erhvervet et virkeligt Herredømme over Priserne; men atter er Forsøget aabenbart ganske mislykket. Uforarbejdet Kobber er toldfrit.

Trusterne i Glasindustrien er maaske ogsaa til en vis Grad begrundet paa begrændset Materiale. Monopolistiske Forsøg har ogsaa her fundet Sted i flere Lande. Paa en ejendommelig Maade er Monopolerne her imidlertid støttede af Arbejderforeningerne, og ligeledes hører disse Trust til dem, der i Amerika har forstaaet at benytte den høje Beskyttelsestold, saaledes en Trust for Spejlglas, en anden for Glas i Husholdningen eller *table ware* (60 % Beskyttelse) endelig Trust baade for grønne Flasker og *flint bottles*. Et Selskab, som har samlet 9 Fabriker for Lampeglas, og som har en betydelig Udførsel, forlanger kun fri Indførsel af sit Materiale. Den mærkeligste Trust er her imidlertid Trusten for Vinduesglas. Den har kunnet opnaa en overordentlig stor Profit paa den virkelige anvendte Kapital, forledent Aar 2 Millioner paa 6 Millioner virkeligt anvendt Kapital, 17 Mill. nominel Kapital,

en Profit, der dels er begrundet paa Beskyttelsestolden, over 66 %, der har gjort det muligt at hæve Priserne till det Dobbelte mod Englands og Belgiens, men som unægtelig ogsaa stadig har skabt Konkurrence, med hvilken man da maatte arrangere sig saa godt man kunde, ved Aftale eller ved at drage de ny Fabriker med ind i Trusten. Her er imidlertid Trusten og den store Profit tillige i høj Grad baseret paa Arbejdernes Foreninger, *unions*, der er stærkt udviklede i Glasindustrien med Undtagelse af Fabrikationen af Glasplader, hvor Arbejderne da ogsaa kun har faaet $\frac{1}{4}$ af den Løn, de faa i Vinduesglas Trusten. Fagforeningen er her af en meget eksklusiv Karakter, idet den kun optager et begrænset Antal Lærlinge og Fremmede kun mod en Betaling af 500 Doll. Den tillader ikke Arbejderne at udføre mere end et meget begrænset Antal Arbejde. I Almindelighed er der da ikke Arbejdere nok. Den slutter Aftale med Trusten om Lønnen, om de Arbejder, der skal sættes i Gang, og den Tid, hvori Værkerne skal være i Virksomhed. Som Regel arbejdes der ikke fra 30 Maj til 15 September og i de sidste Aar ofte ikke før i November eller December. Fagforeningen har betydelig politisk Magt og har endog hjulpet Trusten at faa indført den høje Beskyttelsestold, der blandt andet har gjort Sit til, at hele Fabrikationen staar overordentlig langt tilbage i teknisk Henseende. Blandt andet har den udmærket sig ved at støtte den politiske *boss* i Pennsylvanien Senator Quay, og det er den, der har faaet den urimelige Lov igennem i 1885, at ingen Emigranter maa komme ind i Landet, som i Forvejen har sluttet Kontrakt om Arbejdet. To Tredjedele af Glaspusterne ere dog alle Belgiere eller Sønner af Belgiere. Mange af dem vende om Sommeren hjem til Belgien, og i det hele skal den Tid, der ikke arbejdes, af Mange anvendes daarligt. Trods deres overordenlige høje Løn og andre Privilegier enes de dog ikke altid med Trusten, og dette skal være en af Grundene, hvorfor den udvidede amerikanske Trust fornylig har søgt at udvide sin Virksomhed til Charleroy i Belgien, hvorfra der ogsaa har fundet nogen Indførsel Sted trods den høje Told af 80 til 100 %.

Kautchuk er en Artikel, der bruges meget i Amerika. I Vesten gaar Arbejderne, naar det er vaadt Vejr, i Støvler af Gummi. En Mængde Patenter har været taget ud for Fabrikationen. Naar

det er lykkedes at samle denne vigtige Forretning, har det dog vel til Dels været, fordi Kautchuken kommer fra Kilder, som man nogenlunde har kunnet beherske, navnlig fra Amazon Floden. Dog forklarer Charles R. Flint, den energiske og intelligente Mand, der væsenlig har udviklet denne Forretning, mig, at hvad han har organiseret som et Hele, dog væsenlig kun er »Handelen» med Kautchuk. Nu skulle alle Rubber Selskaberne dog atter være samlet til en endnu større Trust, der har søgt at efterligne Staal Trusten. De have opnaaet en Beskyttelse af 30 til 60 %.

Avispapir eller i alt Fald Trykpapir er mere eller mindre monopoliseret ved The International Paper Co. Det paastaar at levere Papir til alle Blade Øst for Chicago. Det har erhvervet en stor Mængde Værker, de fleste dog af liden eller ingen Værdi, uden Skov eller Vandkraft, og medens dens nominelle Kapital er omtrent et halvt Hundrede Mill., skulde Værkernes virkelige Værdi næppe være 15 Mill. Allerede Aaret efter dets Dannelse i Begyndelsen af 1899 erhvervede det et større Antal konkurrerende Værker, og det besidder vistnok nu den mest værdifulde Vandkraft i Staterne, 150,000 Hestes Kraft, for største Delen erhvervet for at undgaa Konkurrence, uden at man virkelig anvender den. Den ejer i 4 østlige amerikanske Stater, navnlig i Maine, 1 Mill. acres Land bedækket med amerikansk Gran, *spruce*, og har ligeledes erhvervet store Skovstrækninger i Canada. Ved Hjælp af Beskyttelsestolden, $\frac{3}{10}$ Cent pr Pund eller 15—19 % af Værdien af Trykpapir og $\frac{1}{2}$ Cent af Træmasse, hindrer den den store Indførsel, der ellers vilde finde Sted fra Canada til Fordel for Bevarelsen af Amerikas Skove. Amerikas 20,000 Aviser sige, at de nu betale det Dobbelte, hvad de behøvede at betale, for deres Papir, og at der derved i Virkeligheden tillige lægges en Skat paa Bibliotheker, paa Skoler, paa Kunst og Dannelse. Dog har heller ikke denne Trust paa nogen Maade kunnet undgaa Konkurrence, der yderligere forøges derved, at man ogsaa begynder at anvende andet Materiale, f. Eks. Sydens Magnoliatræer, Affald af Bomuldsfrø, af Sukkerør m. m.

Endnu en Række andre Trusts i Papirfabrikationen vilde udvise Enkeltheder af Interesse. Der er Truster for Skrivepapir (38—44 % Beskyttelse), for Tapetpapir, *wallpaper* der blandt andet for-

sikrer at have sparet $\frac{1}{2}$ Mill. Doll. i Udgifter til Handelsrejsende, nødvendige før Sammenslutningen. Der er en af den bekendte Judge Moores Dannelser, Trusten for Papirposer, Union Bag and Paper Co. (35 % Beskyttelse), som mener at have tvunget de Handlende til at lade være at købe af andre, der er Konvolut Trusten, American Envelope (20 og 35 % Beskyttelse), og American Straw Board Co., Fabrikationen af Pap af Halm, der for at komme til et bedre Resultat fornylig har forhandlet om Sammenslutning med andre Fabrikanter af Halmpap, medens der ligeledes er forhandlet herom mellem disse og Fabrikanterne af Papiræsker.

Tændstik Trusten eller Diamond Match Co. synes efter tidligere Uheld nu ikke blot at have opnaaet stort Udbytte, men ogsaa at have virkelige Fortjenester af Tændstikfabrikationen, hvad der blandt Andet har vist sig derved, at den for nylig har kunnet erhverve Majoriteten af Aktierne og »the controlling power» i det store engelske Selskab for Fabrikation og Salg af Tændstikker, Bryant & May. Den har kunnet det, fordi den, medens det engelske Selskab i de sidste 15—16 Aar er staaet stille, har erhvervet alle ny Opfindelser og bragt de bedst mulige Maskiner i Anvendelse. Den har da ogsaa regelmæssig anvendt et halvt Hundrede Tusind Doll. om Aaret, forledent Aar 250,000 og ialt over 1 Mill. alene paa Undersøgelser og Opfindelser. Den trænger ligeledes frem i Tyskland, i Syd Afrika og i det fjærne Østen, hvor den i Manila og paa Java konkurrerer med skandinaviske Importører. Den har i Amerika 28 og 33 % Toldbeskyttelse.

Det vil ses, at de Artikler, hvormed disse store Trusts har beskæftiget sig, alle er Genstande for et stort almindeligt Forbrug. Der kan ikke være Tale om nogen monopolistisk Sammenslutning, hvor Forsyningen maa afpasses efter personlig Smag som ved Modeartikler, eller hvor Produktionen beror paa særlig personlig Dygtighed.

Man har altid fundet det vanskeligt at danne store Sammenslutninger for Tøjer, hvis Karakter varierer efter Forbrugernes Behov og Smag. Man har snarere fundet det muligt for simple ensformige Stoffer saasom de, der tjene til Foer, og for halvfærdige Produkter som Traad og Garn. Saaledes har man ogsaa i Amerika et Cotton Yarn Co. med 80 Millioner og et American

Thread Co. med 18 Millioner Kapital, Toldbeskyttelse 49 % af Værdien og formentlig »kontrolleret» af det lidet heldige English Sewing Cotton Co.

Endnu er der andre Monopoler, der hører ind under, hvad vi ellers ikke have inddelt os paa at omtale, den private Monopolisering af Samfærdselsmidlerne, saaledes navnlig de under Western Union sammensmeltede Telegrafsekskaber, med 100 Mill. Kapital, en Sæmmenslutning, der tillige har været støttet af Patenter, og saaledes ogsaa den Monopolisering, der baseret paa disse har fundet Sted ved Telefonen. De store »Express» Selskaber, det vil sige Pakkepostforretninger, og Pullman Selskabet, Palads og Sove Vogne, har udviklet sig ved Overenskomst med Jærnbannerne. Mærkeligt er ogsaa det Monopol, der har udviklet sig med Hensyn til Nyheder, knyttet til Telegrafmonopolet, Associated Press for Nyheder i Indlandet, United States Press for Nyheder fra Udlandet. De store Aviser have ogsaa, ved at indgaa Foreninger og gennem disse at slutte Overenskomst med Telegraf og Telefon Monopolerne, erholdt en Stilling fordelagtigere end ny Konkurrenters, saaledes at de have kunnet tvinge disse til at betale meget store Summer for at blive Medlemmer af Foreningerne. Dette er dog en af de Sæmmenslutninger, hvis Berettigelse for nylig er bleven angrebet af Domstolene, der i Overensstemmelse med den almindelige Lovgivning mod Monopolerne har afgjort, at Associated Press ikke kan vægre sig ved at sælge sine Nyheder till dem, der ønsker at købe dem.

Hvis vi havde kunnet følge de enkelte Trusts endnu mere i Enkelthederne, vilde vi endnu mere have set, hvorledes deres Dannelse og Tilværelse er en evig Kamp. Deres Liv er ingenlunde uden Torne. De er en ejendommelig Fremtoning i Konkurrencens Verden; men de ere selv underkastede dens naturlige Love med dens evige Kampe. De vinde i mange Tilfælde en betydelig Profit, men de er ogsaa ofte underkastet store Tab, og er de end oftest dannede for at opnaa et Monopol, vil man dog finde, at de næsten aldrig i Virkeligheden have opnaaet nogen fuldstændig Eneret.

Några svensk-internationella rättsfrågor.

Genmäle från Utrikesdepartementet.

Under ofvanstående rubrik har professor Reuterskiöld i N:o 1 af Statsvetenskaplig Tidskrift för innevarande år riktat några anmärkningar mot Utrikesdepartementets uppfattning i trenne ärenden, som behandlats i Departementets årsberättelse för år 1900. Med anledning häraf har Utrikesdepartementet anhållit om plats för följande bemötande:

1: Beträffande det norska handelsfartyget, som under ett uppror i Bluefields, Nicaragua, med våld tvungits att transportera trupper och ammunition för de upproriska, anmärker professor Reuterskiöld, att Utrikesdepartementet, ehuru «några positiva detaljregler icke kunna anses finnas» för en regerings ansvar mot utlänningar under uppror, och ehuru fartyget icke lidit någon förlust, bort icke destomindre begära skadeersättning på grund af, att psykiskt tvång utöfvats. Härtill kan svaras, att, därest öfverhufvudtaget någon ersättningsskyldighet skall kunna åligga en regering i dylika fall, villkoret härför är, att regeringen åsidosatt sin skyldighet att göra hvad på den ankommit för att skydda utlänningarne. Nu var förhållandet i Bluefields det, att revolutionen, som leddes af militär guvernören, utbröt mycket hastigt och att till densamma anslöto sig förutom en stor del utlänningar, hvaribland två svenskar, jämväl regeringens egne tjänstemän. Här-

igenom omöjliggjordes det för regeringen att bereda de neutrala utlänningarne något skydd. Ingen regering har emellertid någon sin, såvidt Departementet bekant, ifråga om skada förvållad under uppror erkänt en allmän och ovillkorlig ersättningsskyldighet, med mindre sådan finnes bestämd genom lag, emedan eljest utlänningar skulle komma i en förmånligare ställning än inlänningar. Det torde allraminst för mindre stater vara anledning att uppställa nya grundsatser härutinnan, enär desamma mycket lätt af en större makt skulle kunna användas till förtryck och utpressningar. Visserligen har ersättning vid enstaka tillfällen utbetalts af billighetshänsyn, men i sådant fall under uttryckligt tillkännagifvande, att ingen skyldighet att betala ersättning förelåg.

Äfven om Nicaraguas regering enligt folkrätten varit ersättningsskyldig, hvilket efter hvad ofvan är påvisadt icke torde vara fallet, hade någon framställning om ersättning för annat än materiell skada icke kunnat ifrågakomma, enär en begäran om ersättning för psykiskt tvång, därest sådan framställdes af en utländsk regering mot svensk eller norsk myndighet, skulle komma att tillbakavisas af såväl den svenska som den norska regeringen.

Professor Reuterskiöld finner dessutom, att Utrikesdepartementet bort begära upprättelse för norska flaggans kränkning. Denna anmärkning försvagas dock af professorns egen fullt befogade reservation, att frågan om den hållning, en regering bör iakttaga vid kränkning af flaggan och egna undersåtars intressen, är framför allt en politisk fråga, hvars besvarande måste bero af omständigheterna, och att dessa i förevarande fall möjligen varit sådana, att ingenting annat lämpligen kunnat göras, än hvad som gjordes.

Med anledning häraf torde det böra erinras, att kränkningen af den norska flaggan icke gjordes af regeringen, men af upprorsmän, som tillfogat regeringen stor skada, och som räknat utlänningar bland sina anhängare. Därest upprättelse hade begärts hos regeringen, kan det därför antagas, att en sådan begäran hade mötts med afslag. Af de i ärendet ingångna rapporter från de Förenade Rikenas agenter framgick ock med tydlighet, att någon upprättelse icke hade stått att vinna endast på vanlig »diplomatisk väg». Norska regeringen, som i främsta rummet

var häraf intresserad, yrkade vid sådant förhållande heller icke på, att framställning om upprättelse skulle göras.

2. Hvad angår norska fartyget «Regina», som uppbringades med en last af järnvägssyillar till Delagoabay för vidare befordran till Pretoria, framställer professor Reuterskiöld anmärkning mot Utrikesdepartementet därför, att Departementet *in casu* betraktat byggande af järnväg som krigshjälp och af sådan grund ansett, att «sleepers» kunnat förklaras som tillfälligt krigskontraband. Professorn anser att något skäl, hvarför järnvägsbyggande skulle anses som en krigshjälp mera i sydafrikanska kriget än i hvilket som helst annat, näppeligen lärer kunna uppvisas, samt att begreppet tillfälligt eller relativt krigskontraband icke bör utsträckas utan, så långt görligt är, inskränkas, helst den ståndpunkt, som den svenska rätten rätten intager i denna fråga, är angifven i Kungl. kungörelsen den 8 april 1854.

Grunden till att Departementet i föreliggande fall betraktat järnvägsbyggande som krigshjälp och sleepers som tillfälligt krigskontraband var dels den omständigheten, att Transvaal är ett land af stor utsträckning med outvecklade kommunikationer och utan tillgång till timmer, dels att lasten var afsedd för ett järnvägsbolag, som gjorde hvad det kunde för att hjälpa boerna och skada engelsmännen och som af den brittiska regeringen till och med betecknades som «krigförande».

Hvad åter kontrabandsbegreppet angår, torde anmärkningen, att detta begrepp icke bör utvidgas utan så långt görligt är inskränkas, svårligen kunna i praktiken upprätthållas, hur önskvärd en sådan inskränkning än må vara ur neutrala makters synpunkt. Det är ett faktum, att de medel, med hvilka krig föras, utvecklas och förökas, samt att krigföringen mer och mer måste taga i anspråk material, som samtidigt finner en utsträckt användning för fredliga ändamål. En naturlig följd häraf är, att jämväl krigskontrabandsbegreppet måste småningom utvidgas, därest man öfverhufvudtaget med hela kontrabandsläran afser tillfredsställandet af ett rättvist anspråk: rätt för en krigförande makt att skydda sig mot, att neutral makts undersåte förser hans motståndare med krigshjälp. Kungl. kungörelsen den 8 april 1854 har icke heller inskränkt kontrabandsbegreppet till «sådana tillverkningar, som

omedelbarligen äro till krigsbruk användbara», enär densamma bland de uppräknade förbjudna artiklarne jämväl nämner salpeter och svafvel, hvilka icke omedelbarligen användas för krigsbruk, men väl till åtskilliga fredliga ändamål, och Kungl. kungörelsen den 13 september 1855 supplerar denna kategori af kontraband med artikeln «bly i tackor eller hvilken annan form som helst». Kungörelsen af 1854 tillägger dessutom uttryckligt, att när ändring i och tillägg till bestämmelserna om kontraband komma att göras genom aftal med främmande makt, skall sådant varda särskildt till efterrättelse meddeladt. Den svenska rättsuppfattningen synes således snarare gå i riktningen af en utvidgning än af en inskränkning. Krigshistorien visar ock en tydlig tendens i utvidgande riktning. Kolfrågan t. ex. afgifver ett slående exempel på, hur kontrabandbegreppet utvidgas i samma mån, som krigets hjälpmedel utvecklas. Under det spansk-amerikanska kriget förklarade Förenta Staterna järnvägsmaterial och Spanien dynamit, sprängämnen, maskiner för fartyg, propellrar, ångpannor m. m. för krigskontraband¹⁾ och det torde ännu icke vara glömdt, hvilken indignation hästuppköpen för brittiska armén under pågående krig i Sydafrika väckt inom åtskilliga länder i Europa, ehuru hästar icke ingå under det traditionella kontrabandsbegreppet.

Från början voro England och Amerikas Förenta Stater visserligen ensamma om att uppställa begreppet tillfälligt krigskontraband, men då Frankrike, som dittills varit de ideella rättskraftvens talman, under konflikten med Kina år 1885 förklarade *ris* för krigskontraband²⁾, erhöll den i det kontinentala Europa härskande

¹⁾ Spanske ministerns meddelande härom, mot hvilket icke någon protest nedlades för de Förenade Rikenas del, finnes återgifvet i Post- och Inrikestidningar för den 3 maj 1898.

²⁾ Af franske ministerns i Stockholm not härom den 23 februari 1885 må följande meddelas såsom rätt betecknande: «Les conditions dans lesquelles se poursuit actuellement notre conflit avec la Chine, nous ont déterminés à user du droit qui nous appartient comme belligérants, de considérer et de traiter le riz comme contrebande de guerre. Des ordres sont donnés aux commandants de nos forces navales pour que cette mesure soit mise à exécution à partir du 26 Février».

För de Förenade Rikenas del protesterades visserligen på grund af kontrabandets natur af lifsmedel, men meddelandet offentliggjordes icke desto mindre till allmänhetens varning.

uppfattningen en svår stöt. Det är sant, att kontinentens folkrättsförfattare hittills icke erkänt det tillfälliga kontrabandets rättsliga natur, och folkrättsinstitutet har i sitt den 29 september 1896 antagna reglemente «réglementation internationale de la contrebande de guerre», § 4, förklarat tillfälligt kontraband för «abolie», men att äfven folkrättsinstitutet har måst taga hänsyn till krigskontrabandsbegreppets utveckling i praktiken, framgår däraf, att reglementet i nästpåföljande § 5 delvis återtager, hvad det gifvit förut, enär nämnda § 5 bestämmer:

«Néanmoins, le belligérant a, à son choix et à charge d'une équitable indemnité, le droit de séquestre ou de préemption quant aux objets qui, en chemin vers un port de son adversaire, peuvent également servir à l'usage de la guerre et à des usages pacifiques».

Så länge makterna icke kunna enas om en uttömmande definition, och så länge vissa makter anse frågan som en inre fråga, kommer osäkerhet att råda, och man måste alltid vara förberedd på tillämpning af principen om tillfälligt krigskontraband. Det gäller då för en neutral regering att bedöma frågan efter förhandenvarande omständigheter och pröfva, huruvida ett uppenbart missbruk eller öfvergrepp föreligger, eller om humanitetens fordringar åsidosatts. Därest regeringen finner, att så icke är förhållandet, men anser att verklig krigshjälp lämnas den ena af de krigförande, såsom fallet var vid ifrågavarande tillfälle, bör den vara oförhindrad att vägra sitt stöd åt en handling, som den anser rättsvidrig. Ett hinder häremot torde åtminstone icke böra sökas i förteckningar öfver kontraband, som tillkommit på tider, då betydelsen för krigsbruk af den artikel, hvarom fråga är, nämligen sleepers, antingen alls icke eller endast i ringa utsträckning var känd.

Professor R. finner emellertid icke, att kontrabandsfrågan är af största intresse i detta mål, utan han finner Utrikesdepartementets uppfattning med afseende å läran om «voyage continué», vida betänkligare. Härom uttalar professor Reuterskiöld, att «denna lära är så långt ifrån att böra gillas, att den tvärtom bör på det allra mest energiska sätt bekämpas, och att den ståndpunkt, på hvilken Departementet här ställt sig, är från modernt vetenskaplig

synpunkt ohållbar». Då det i årsberättelsen säges, att «folkrätten erkänner numera uppbringande i dylika fall för lagligt», förklarar professor R. detta vara «ett misstag».

Denna anmärkning från en så framstående vetenskapsman är öfverraskande. Utrikesdepartementet tillåter sig hänvisa till en med anledning af spansk-amerikanska kriget i «Revue générale de droit international public» för år 1899 intagen serie artiklar af professorn vid universitetet i Caën L. LE FUR, däruti ifråga om tillämpningen af läran om «voyage continué» gent emot krigskontraband säges å sidan 471:

«Mais en matière de contrebande de guerre, si l'on admet que c'est la destination (*réelle*, bien entendu) qui donne à l'opération de transport un caractère illicite, en ce cas le caractère illicite existe dès le début du premier voyage et rend possible la saisie des objets de contrebande. Aussi un grand nombre d'auteurs déclarent-ils la théorie du voyage continu applicable en matière de contrebande de guerre, se trouvant ainsi d'accord sur ce point avec la jurisprudence des cours de prises anglaises et américaines».

Artikeln åberopar därefter uttalanden af folkrättsförfattare (Gessner, Heffter-Geffcken, Perels, Bluntschli, och Travers-Twiss) äfvensom några fall, bland annat det beryktade «Springbock»-målet, då läran tillämpats, samt erinrar vidare därom, att Sverige i Kungl. kungörelsen den 29 juli 1870¹⁾ erkänt denna lära, hvilken jämväl uttryckligen sanktionerats af folkrättsinstitutet i dess ofvannämnda reglemente den 29 september 1896, hvars § 1 mom. 2 är så lydande:

«La destination pour l'ennemi est présumée lorsque le transport va à l'un de ses ports, ou bien à un port neutre qui d'après des preuves évidentes et de fait incontestable, n'est qu'une étape pour l'ennemi, comme but final de la même opération commerciale».

¹⁾ Norska plakatet den 7 mars 1864 nämner äfven endast krigskontraband, som är «bestemte for de krigførende Magter eller disses Under-sætter eller der allerede tilhøre disse», och uppställer icke som villkor, att fartyget är destineradt till fientlig hamn.

Utrikesdepartementet vet icke, när det skulle sägas, att en regel för de Förenade Rikena har karaktären af gällande internationell rätt, om det icke kan ske i det fall, att regeln 1) är i öfverensstämmelse med svenska och norska författningar, 2) tillämpas af krigförande makter, 3) erkännes af de mest framstående folkrättsförfattare och 4) vunnit stöd af en så betydande auktoritet på folkrättens område som «l'Institut de droit international».

Departementet tillåter sig därför också tro, att den ståndpunkt, på hvilken Departementet *i detta fall* ställt sig, är från modernt vetenskaplig synpunkt fullt hållbar.

3. Slutligen framställer professor Reuterskiöld en anmärkning mot Utrikesdepartementets *motivering* ifråga om dess vägran att å diplomatisk väg utverka skadeersättning för åverkan, vållad af en tysk trawlare å svensk fiskredskap. Enligt professor Reuterskiölds åsikt borde Utrikesdepartementet hafva åberopat den i tullstadgan bestämda gräns för svenskt territorialvatten af 1 svensk mil och icke den i K. K. af den 5 maj 1871 bestämda gräns af 1 sjömil eller 4 minuter, inom hvilket fisket på västkusten är Sveriges innevånare förbehållet. Enär åverkan ägde rum 7 $\frac{1}{2}$ minut utanför yttersta skäret, hade resultatet blifvit detsamma, antingen den ena eller den andra författningen åberopats. Anledningen till att Utrikesdepartementet åberopat K. K. af 1871 var emellertid den, att det icke påvisats och antagligen icke heller skulle kunnat påvisas, att skadan förvållats af illvilja eller af uraktlåtenhet att iakttaga vare sig nödig varsamhet eller gällande internationella sjövägsregler, hvadan någon grund till reklamation icke förefanns, med mindre trawlarens fiske, under hvilket skadan förvållades, i och för sig utgjort en öfverträdelse af svensk lag, och i sistnämnda afseende kunde vid detta tillfälle endast K. K. af 1871 och icke tullstadgan vara bestämmande.

*

*

*

Sedan förestående genmäle efter Departementets önskan meddelats Professor REUTERSKIÖLD, har från honom ingått efterföljande svar.

Med anledning af Svenska Utrikesdepartementets bemötande af min uppsats torde endast ett par korta anmärkningar vara erforderliga, hvarvid bemötandets uppställning lämpligast följes.

1. Det enda, som här ger anledning till erinran, är Departementets uppfattning, att «norska regeringen» varit i främsta rummet intresserad i frågan om upprättelse. Att härmed skulle förstås den kongl. norska regeringen i Kristiania, är väl icke antagligt; utan torde därmed afses den norska regeringsmakten öfver hufvud; men detta synes mig å andra sidan vara oriktigt, i det att det *enda* i saken intresserade statsorganet här kunnat vara den folkrättsligt erkända svenska kronan, d. v. s. Kongl. Maj:tt i det, Sverige och Norge omfattande, svenska riket. Här sålunda Departementet ansett ett upprättelseyrkande från «norska regeringen» önskligt eller nödigt, så måste detta efter min mening betraktas såsom ett skjutande af ansvaret öfver på orätt person. Men, såsom jag ock själf framhållit, det är ej mot den *politiska* frågans lösning, som jag egentligen gjort anmärkning, utan blott däremot, att Departementet så att säga inhöljt denna i en oriktig juridisk omklädnad, och denna anmärkning kvarstår orubbad. Själva lösningen synes efter nu lämnade upplysningar icke kunnat blifva annan.

2. Här måste jag fasthålla, att i våra dagar göra sig visserligen två riktningar gällande, den ena till uppbringningsrättens utvidgande eller i allt fall bevarande, den andra till dess inskränkande och upphäfvande, men att af dessa det dock är den senare, som inom det kontinentala Europa torde få anses lifskraftigast och starkast, icke minst därför, att den moderna sjöfartstekniken mer och mer gör uppbringningen till ett antingen tveeggadt vapen eller ett rent ändamålslost lidande. I detta afseende hänvisar jag till en ytterst läsvärd uppsats af ATTLMAYR, Strategie und Seekriegsrecht, i 1901 års «Mittheilungen» rörande Österrikes flottväsen.

Däremot medgifves gärna, att *omfattningen* af krigskontrabandsartiklarna är ganska växlande och *faktiskt* af de krigförande plågar utsträckas så långt, som de *utan allvarligt motstånd* kunna utsträcka begreppet. Men just därför är det af vikt, att *hvarje* stat med intresse för dessa frågors *rationella* reglering, huru litet stormaktsmässig den än må vara, gör allt det motstånd den kan vid de tillfällen, då den direkt är intresserad. Detta har Departementet icke, efter min tanke, i nu föreliggande fall gjort, och då jag måste anse en sådan uraktlåtenhet tyda på antingen alltför stor undfallenhet för utlandet eller alltför litet uppskattande af vårt eget svenska väldes rättsliga ställning i världen, har jag velat rikta uppmärksamheten härpå. De svenska författningarna i ämnet gifva vid handen 1:o Sveriges principiella ståndpunkt, som är den, jag i min uppsats angifvit, 2:o Sveriges benägenhet att vid oundvikligt behof gifva vika för ändrade förhållanden *vare sig* i utvidgande *eller* i inskränkande riktning.

Beträffande K. K. 29 juli 1870 bestrider jag, att densamma får tolkas såsom ett erkännande från svensk sida af teorien om *voyage continu*. Den innebär tvärtom ett utvidgande af rätten till fri trafik, i det att densamma begränsar den i § 5 af 1854 års K. K. stadgade inskränkning häri, och i öfrigt låter vid det gamla förblifva. Nämnda § 5 förbjöd nämligen, tolkad efter orden, öfver hufvud transport af möjligt krigskontraband, men då detta uppenbarligen icke kunde vara riktigt, gjordes genom 1870 års K. K. den förklaring, att transport af dylika varor dock vore *mellan neutrala hamnar tillåten*. Uttrycket «utan att tillhöra eller vara afsedda för de krigförande makterna eller deras undersåtar» innebär endast ett påpekande däraf, att *om* transporten i sak vore krigskontrabandstransport, medgifvandet icke skulle gälla, alltså en erinran, att rätten icke fick missbrukas på svekligt sätt, hvar emot författningen icke gaf några nya regler ang. frågan, *när* krigskontraband verkligen föreligger. Hade detta varit afsikten, borde icke § 5 allena hafva gjorts till föremål för förklaring, utan framför allt § 4. Hvad vidare angår citatet från *Revue générale de droit international public*, hvilket heller icke varit mig obekant — något som jag helt allmänt antydde genom att framhålla, att andra meningar finnas — så tillåter jag mig påpeka,

att detsamma genom själfva sin form anger sig vara ett uttryck icke för den «härskande meningen», utan för en därifrån afvikande. Likaså innebär det åberopade uttalandet från Institut de droit international endast, att uppbringning är tillåten vid transport till neutral hamn, om det *af uppbringaren* bevisas — bevisskyldigheten åligger eljes i dylika mål den uppbringade — att denna hamn «n'est qu'une étape pour l'ennemi», d. v. s. är nederlagsplats för fienden, något som i *detta* fall svårigen kunde vara händelsen, eftersom Portugal faktiskt, om än ej formellt, stod på Englands sida och därjämte folkrättsligen kunde förhindra ett dylikt förhållande. Hvad slutligen den svenska positivt internationella rättens källor angår, äro de tre — svenska och norska författningar, våra traktater samt allmän internationell sedvanerätt. Allt annat är antingen icke bindande naturrätt eller såsom doktrin blott hjälpmedel för tolkningen af rättskällorna. Faran ligger just i att lämna en begynnande internationell praxis obestridd, ty därigenom *kan* den utvecklas till hvad den *icke är* — sedvanerätt.

3. Departementets uppfattning, att den tyska trawlaren kunnat göras ansvarig, blott om det fiske, hvarunder skadan vållades, «i och för sig utgjort en öfverträdelse af svensk lag», delar äfven jag, men i olikhet med Departementet anser jag, att detta är något, som kan afgöras icke med tillhjälp af 1871 års K. K. (angående den exklusiva fiskegränsen) allena, utan endast under beaktande af *allt* hvad svenska fiskepolitiförfattningar härom kunna innehålla, och att på denna grund det icke är 1871 års speciella fiskegräns, utan tullstadgans sjöpolitigräns, som måste blifva den afgörande. Svensk rätt, ej internationell, skall inom denna gräns iakttagas.

Upsala i april 1902.

C. A. Reuterskiöld.

Ännu en gång "Sammansatta stater".

Af

Professor P. Fahlbeck.

Uti första häftet af *Dansk Nationaløkon. Tidsskr.* för innevarande år har Direktör M. RUBIN ägnat min föregående uppsats om Sammansatta stater (*Statsv. Tidsskr.* 1901, h. 6) några kritiska anmärkningar. På samma gång jag uppriktigt tackar honom för den uppmärksamhet, han skänkt min artikel, vill jag dock i sanningens intresse med ett par ord besvara de gjorda anmärkningarna.

Direktör R. anför, att öfriga nutida sammansatta staters förhistoria och tillkomstsätt äro så olika den svensk-norska Unionens, att en «sammenligning» mellan dem af den grund blir mycket haltande. Jag kan ej medgifva detta. Ty sammanställningen af såg endast att påvisa den olika utveckling, som ägt rum på den skandinaviska halfön och annorstädes; och det må väl vara tillåtet att jämföra individer af samma art för att konstatera deras åtskillnad i ett visst afseende. Däremot åsyftade jämförelsen icke att förklara den olika utvecklingen, ty det kan ingen jämförelse göra i detta fall. Hela meningsskiljaktigheten mellan min ärade recensent och mig koncentrerar sig därför på *orsaksförklaringen*, i det han mest vill förlägga den till de båda folkens tidigare historia och Unionens tillkomstsätt. Men detta är ännu ingen förklaring. Orsakerna till en pågående utveckling måste nämligen städse vara ett *praesens*, icke ett *praeteritum*, äfven om detta praesens har sina rötter i det förflutna. Men hvilka äro nu de krafter,

som, utgångna af den äldre tidens historia, lefva och verka i nutiden till Unionens upplösning i stället för till dess befastande? Man stannar i förlägenhet för svaret på denna fråga. Ty icke är det någon institution eller öfver hufvud något från äldre tider stammande yttre, som härvid kan åberopas. Återstår endast det i människörnas inre fortlefvande minnet, som skulle föranledt en sinnesstämming, den där i sin ordning verkat som orsak härvidlag. Men detta strider åter mot den historiska verkligheten. Öfverhufvudtaget torde aldrig ett nationalhat ha existerat mellan norrman och svenskar ens på den tid, då sådant beklagligen rådde mellan svenskar och danskar. Framför allt existerade intet sådant vid Unionens stiftande lika litet som senare. Under den första tiden af dess tillvaro fanns icke heller inom det norska folket någon utbredd ovilja mot Unionen själf. Denna har kommit senare; och vidare den står i samband med den inre norska partibildningen samt finnes blott hos en del af det norska folket — vänstern. Dessa tre fakta bevisa, att nämnda sinnesstämming icke är ett barn af det förflutna, det norska folkets förhistoria och sättet för Unionens tillkomst, äfven om detta under partistriden senare påståtts, utan fastmer själf en produkt af den följande utvecklingen. Härmed förlorar den af Direktör Rubin åberopade förklaringen till Unionens utveckling sitt stöd, och man hänvisas till de inom och under Unionen framträdande orsaksmomenten som förklaringsgrund, främst folksuveränitetens seger enligt den norska grundlagens anda, såsom jag i min tidigare uppsats påvisat. Alltså, man återkommer därtill att uti den norska grundloven jämte naturligen Unionens egen ofullkomliga organisation söka de förnämsta drifvande krafterna till hela den följande historien.

För öfrigt må emot Direktör Rubins tro på förhistoriens dominerande betydelse i fråga om en sak som denna hänvisas till ett analogt fall, som jag med flit förbigick, enär det slutat med fullständig amalgamering, men hvilket visar, huru fort människorna kunna glömma, när ej andra krafter verka till söndring. Det är Skotlands förening med England. Mellan dessa riken hade såsom oftast mellan grannar århundraden igenom rådt blodig fiendskap;

därtill voro de båda folken af olika stam med olika språk och delvis olika religion. Den följande utvecklingen har icke dess mindre gått i samma riktning som beträffande de andra sammansatta stater, jag i min uppsats anförde, blott ännu starkare. Helt visst kunde alltså trots förhistorien och sättet för Unionens tillkomst en utveckling af densamma, jag vill ej säga till enhet men till närmare sammanslutning, hafva här som annorstädes ägt rum — därest ej andra mot en sådan utveckling fientliga krafter funnits.

Af sådana krafter nämner min ärade recensent framför allt den, att Norge, som icke ville vara «provins» af Danmark, naturligen ännu mindre ville vara det af Sverige. Som psykologiskt motiv är detta fullt antagligt; men lyckligtvis sväfvat det hela i luften. Norge provins af Sverige — skulle det vara Unionens tanke? Författaren synes på fullt allvar tro det, såsom äfven framgår af de följande orden: «at Danmark ikke vil kunne være nogen ven af et supremati af Sverige over Norge» (sid. 63). Må han då läsa igenom Riksakten, som närmare bestämmer förhållandet mellan de båda rikena. Uti detta aktstycke, som tillkom på initiativ af Sveriges Ständer, har man varit så angelägen om, att icke ens skuggan af ett provinsförhållande skulle framträda, att man till och med gjort våld på den historiska sanningen. Det heter nämligen där i ingressen: «att sedan genom Försynens mäktiga bistånd det föreningsband lyckligen blifvit knutet mellan Skandinavians tvenne folk, som, ej af vapnen, men af den fria öfvertygelsen tillvägabragt, endast bör och skall hvila på ett inbördes erkännande af folkens lagliga rättigheter, till stöd för deras gemensamma troner», etc. Så tänkte och skref man i Sverige 1815 — det är helt annat än supremati det. Icke heller har från svensk sida någon enda gång under den följande tiden försök gjorts att bryta denna öfverenskommelse eller att göra Norge till provins. Det tal om «Overgreb», som från norska vänsterns sida så ofta hörts och ännu höres, skall af historien, när partilidelserna en gång upphört, få sin rätta tydning och blir den för visso en helt annan, än hvad ordet lyder. Ty när detta öfvergrepp var som störst, så bestod det däruti, att Sverige till en början uppställt.

alternativet status quo eller en fullständig revision, hvarje gång Norge fordrat en förändring, som innebar ett stycke upplösning af Unionen. Full likställighet genom det bitvisa sönderplockandet eller genom den fullständiga revisionen — det har varit de båda motsatta uppfattningarne, såsom en yngre norsk vänsterman nyligen litet naivt men fullt träffande karakteriserat unionshistorien. Ty dessa försök till allmän revision, som tre gånger gjorts, ha aldrig afsett att ställa Norge i provinsförhållande till Sverige, utan blott att med iakttagande af full paritet ställa båda rikena under unionen eller ett unionsförhållande. Detta är den historiska verkligheten. Emellertid är det ganska märkligt att höra en dylik uppfattning gå igen hos en af Danmarks främste män, som dock bättre än flertalet af sina landsmän känner de båda andra nordiska länderna.

Vidare anser Direktör Rubin, att jag tillagt Mellanrikslagens upphäfvande genom svenskt initiativ allt för liten betydelse i afseende på Unionens utveckling eller rättare afveckling. Jag tror icke det. Man ihågkomme blott, när detta skedde. — 1897 — alltså vid en tid, då redan afvecklingen af Unionen och det ledande partiets i Norge ovilja mot densamma nått den punkt, att hvarje klarseende måste förtvifla om dess bestånd. Att det ändock i detta fall varit bättre att med ett *Credo quia absurdum* bevara denna länk i unionsbandet, har jag redan sagt, ehuru å andra sidan ingen ett ögonblick kan betvifla, att icke de åtgärder till Unionens upplösning, som sedan dess vidtagits, skulle hafva fullbordats, vare sig Mellanrikslagen ägt bestånd eller icke.

Till sist anför Direktör R., att om nutiden är imperialismens tidsålder, så är den tillika «særnationaliteternes», hvarmed väl torde afses att angifva sistnämnda tendens som fullt ut lika tidsenlig som den förra och alltså ock den separatiska utvecklingen på den skandinaviska halfön som ett naturligt barn af sin tid. Omöjligt är att förutse, såsom äfven Direktör R. anmärker, hvilkendera af dessa motsatta krafter i en sen framtid kan blifva förhärskande, men för den tid, som våra ögon kunna öfverblicka, synes dock deras inbördes förhållande vara klart. Den ena går med, den andra mot tiden, för så vidt den senare eller sträfvan till särexistens afser full själfständighet för hvarje liten nationell

grupp och dess egenheter. Inskränker den sig däremot till att fordra decentralisation och autonomi för de skilda delarna af redan bestående välden, såsom finnarnes sträfvan varit uti det ryska riket, så går den visserligen icke mot tiden, utan förlikar sig väl med dess allmänna tendens, ja är egentligen dess fullbordan. Men dessa fullt berättigade sträfvanden hafva under intrycket af ett politiskt antiqvitetstvurmeri, som vi mycket ha den lärda historiska forskningen att tacka för, omsatts till en själfständighetsmani, hvilken går ut på att göra historien fullständigt om igen på alla de ställen, där den utjämnat provinsiella olikheter och förenat skilda nationaliteter. Denna andas barn äro företeelser sådana som den checkiska rörelsen i Böhmen, fennomanien i Finland, catalanismen i Spanien, maalstrævet i Norge, åtminstone uti den exklusiva form, som dessa rörelser efter hand antagit — däremot icke Irlands kamp lika litet som Polens, ty där rådde och råder fortfarande ett verkligt förtryck. Det är under samma synvinkel, jag i den omskrifna uppsatsen betraktat Norges väg ut ur Unionen. Nationalitetssträfvandet i denna gestalt, som utan tvingande behof söndrar folken i stället för att närma dem, det är det, som jag förmenar vara emot tiden. Att häruti dock föringen del ligger en önskan, att de små nationerna, som ännu faktiskt finnas, skulle yttermera reduceras, behöfver jag ej säga. Fastmer skulle jag ans det vara den största olycka för Europa och mänskligheten, om så skedde. De små nationerna ha bland mycket annat till uppgift att vara de storas samvete och så främja folkrättens utveckling mot det mål, som ytterst föresväfvar den, den allmänna freden. Blott böra de icke onödigtvis eller för en öfverdrifven själfkänsla göra sig mindre, än de redan äro — allra helst då de ha en sådan granne, som vi hafva.

Jag har tagit till orda icke blott för att bemöta min högt värderad recensent i de punkter, jag ansett honom taga miste, utan ock för att *sine ira et studio* nu liksom i min föregående uppsats söka klargöra för våra närmaste utomstående såväl som för oss själfva, hurudana förhållandena på den skandinaviska halfön rätteligen äro, och hvart utvecklingen bär. Ty i båda dessa afseenden synas oklara föreställningar råda. Vi förstå hvarandras tungor-

mål och äro af samma stam, men vi känna hvarandra i grunden mindre, än om vi talade skilda språk och vore af alldeles främmande ras. Det är sannerligen icke ett ögonblick för tidigt, att vi alla tre, danskar, norrmän och svenskar, bättre lära känna hvarann. Ty okunnigheten är alla missförstånds moder. Och tiden manar oss att hålla ihop.

Inkomsttagarne
och
den statistiska rösträttsutredningen.

Ett beriktigande
Af
Professor **P. Fahlbeck.**

Under brådskan med färdigställandet af senaste häfte (Extrahäfte) före påskferierna insmögo sig, förargligt nog, ett par fel uti beräkningarne öfver *inkomsttagare* och eventuellt röstberättigade vid en till kommunalstrecket skeende nedsättning af census. Det ena af dessa fel, en förväxling af tvenne rubriker, anmärktes af Dr. Söderberg uti Stockholms Dagblad för den 25 Mars och beriktigades af mig uti samma tidning för den 29 Mars. Men utom detta förekom äfven en annan oriktighet, bestående uti en felsummering uti tablåen öfver samtliga inkomsttagare, i det att de 75,000 drängarne i husbondens tjänst fördes till gruppen «egna inkomster saknande» i stället för till den närmast högre med inkomst af 4—500 kr. Allt detta föranleder mig att i korthet återgifva beräkningen, sådan den bör vara, på sätt som här följer.

Totala antalet män öfver 21 år . . .	1,355,292
Däraf redovisade utaf Stat. Centralbyrån	
ss. fastighetsägare och inkomsttagare	679,247

Vidare «ej i kommunen mantalsskrifne, omyndige, i konkurs varande utan kommunal rösträtt, ej välfrejdade äfvensom utländske undersåtar» ap- proximativt	25,000
Saldo, ej redovisade	651,045
	<u>S:a 1,355,292</u>

Af desse 651,000 i rundt tal kunna uppföras så-
som egen inkomst saknande:

fattighjon	49,000 ¹⁾
studerande (approx.)	4,000
hemmavarande söner och mågar vid jord- bruket	88,000 ²⁾
hälften af alla öfver 70 år gamle män (år 1899)	56,000
Yngre löst folk (approx.) ³⁾	27,000
	<u>S:a 224,000</u>
Återstod	427,000
	<u>S:a 651,000</u>

¹⁾ Omfattar alla i åldern öfver 15 år enl. 1899 års statistik.

²⁾ Enligt följande beräkning. «Hemmavarande söner och mågar» vid jordbruket å landsbygden 210,549. Samtidigt funnos i åldrarna 15—21 år å landet 213,421 män. Antager man, att desse fördela sig på jordbruket och på öfriga näringar i jämn proportion till hela antalet vid hvardera gruppen räknade, så komma på det förra i rundt tal 136,000. Af desse antagas så 10 % befinna sig icke hemma, utan i främmande tjänst. Återstå 123,000 minderårige, hvarmed det ofvan angifna talet 210,549 bör minskas, för att vi skola få hemmavarande söner och mågar, som äro öfver 21 år, — omkring 88,000. Allt detta enligt 1890 års statistik och utan att hänsyn tagits till den stora gruppen «utan uppgifvet yrke». Sammanföres ej denna såsom här med öfriga näringsidkare utan proportioneras ut på desse och jordbrukarna, såsom rätteligen bort ske, så blir antalet 15—21 åringar, som tillhöra jordbruket, icke 136,000 utan vida flere, följaktligen «hemmavarande söner och mågar» öfver 21 år icke 88,000 utan ej obetydligt färre. Naturligen kunna ofta hemmavarande söner och mågar anses äga en inkomst af mer än 500 kr., men för att ej räkna för knappt, bortses därifrån.

³⁾ Hit hänföres 2 % af hela antalet män öfver 21 år.

Tablåen öfver *inkomstagare* blir alltså, såsom förut:

Antal vuxne män ¹⁾ med inkomst af:

öfver 800 kr.	190,889
700—800 »	34,925
600—700 »	48,234
500—600 »	76,929
under 500 »	651,000 ²⁾

och om den sista gruppen uppdelas så, som ofvan skett:

Antal vuxne män med inkomst af:

400—500 kr.	427,000
under 400 » eller egna inkomster saknande	224,000

Att en så beskaffad inkomstfördelning är en orimlighet, äfven om behörig hänsyn därtill tages, att blott «inkomstagare», icke fastighetsägare afses, är själfklart. Af ofvan nämnda 427,000 torde i verkligheten blott drängar i husbondens tjänst samt hälften af statkarlarne (de förra vid pass 75,000 de senare i rundt tal 50,000 enligt 1890 års statistik) få anses äga mindre än 500 kr. i inkomst. Totala antalet af den officiella statistiken icke redovisade inkomstagare med öfver 500 kr. blir sålunda enligt dessa beräkningar — 302,000 vuxne män.

Emellertid må till sist erinras om, att beräkningar af detta slag icke afse att gifva en exakt bild af förhållandena, blott en ungefärlig föreställning därom. Endast en verklig inkomst- och lönestatistik kan härvid gifva rätt besked. Men i afsaknad af en sådan äro uppskattningar, ehuru till sin natur mer och mindre godtyckliga, enda utvägen att komma till någon kunskap. Och i förevarande fall, då det finnes omkring 651,000 vuxne män, som icke inetattas uti den officiella skattestatistiken, och frågan gäller

¹⁾ En del af desse äro därjämte fastighetsägare och arrendatorer. A andra sidan saknas ett antal män (approx. 25,000) «ej i kommunen mantalsskrifne, omyndige» etc.

²⁾ Häruti ingå jämväl uti Göteborg, Sundsvall och Jönköping möjligen förefintliga vuxna män, som äga i inkomst 500—600 (650) och i Stockholm 500—700 kr.

en rösträttsutvidgning till 500 kronors-strecket, så får man, äfven med risk att taga till för mycket här, för litet där, tillgripa nämnda utväg för att ej allt för käckt leka blindbock med verkligheten. Ty vid bedömandet af en så beskaffad rösträttsreforms sannolika verkningar får man ej trösta sig med, att de små inkomsttagarne skola framdeles som hittills underlåta att anmäla sig för upp-taxering. Och äfven om man antoge, att skattemyndigheterna icke ville godkänna andra än de, som uppnå kontant minst 500 kr., och därför bortser från statkarlarne samt och synnerligen såsom delvis ägande sina inkomster in natura, så återstå i alla händelser 252,000 *utöfver* de af den officiella statistiken redovisade (246,404), som kunna och helt visst skola fordra rösträtt. När 500 kronors inkomst och en minimal skattebetalning skänka politisk rösträtt, så talar allt för, att massor af sådana, som nu ej låtit höra af sig, skola begagna sig af sin rätt. De med en dylik reform inträdande helt nya förhållandena göra alla hittills vunna erfarenheter i detta afseende om intet. Man har härvid endast att räkna med den ekonomiska och juridiska möjligheten, alldeles såsom man upptager de nu röstberättigade, vare sig de betalt sina utskylder eller ej. Därför måste man trots alla mer eller mindre allvarligt menade motförsäkringar från vissa håll fastslå, att det s. k. kommunalstreckets census innebär allmän rösträtt i städerna och en mycket utsträckt sådan på landsbygden.

Att inför en sådan verklighet mången ryggar tillbaka för såväl det kungliga rösträttsförslaget som andra liknande, är ej underligt. Sedan man efter vanligheten allt för länge uppskjutit en nödig reform och äfven varit okunnig om den rätta inkomstfördelningen samt verkan af en rösträttsutvidgning till kommunalstrecket, så finner man sig nu plötsligen stå tämligen ansikte mot ansikte med den allmänna rösträtten med dess vidt gående konsekvenser särskildt för de maktägande i andra kammaren. Flera förslag hafva äfven sett dagen, åsyftande att jämte det man bereder större rum åt arbetarne likväl häfda det bestående. Uti dessa förslag har tillämpats principen om gruppval dels i form af klassval utaf ett eller annat slag dels i den mekaniska formen af allmänna proportionella val. Hvilketdera som helst är tvifvelsutan

bättre än den allmänna rösträtten *sans phrase*. Men spörsmålet är, om ej dessa förslag nu kommit antingen för sent eller — för tidigt.

Hvad slutligen beträffar ett försökt försvar af läran om rösträtten som en allmän mänsklig rättighet på den grund, att friheten och särskildt lagbunden frihet «ej låter tänka sig, utan att en hvar bundit sig frivilligt, d. v. s. själf godkänt eller själf varit med — direkt eller indirekt — att stifta de lagar, hvaraf han bindes», så faller det på sin egen orimlighet. Hufvudmassan af de lagar, hvarunder vi lefva, har tillkommit före vår tid, men ingen tänker på att vägra dem lydnad därför, att han ej själf bidragit att stifta dem. Och sammalunda med många af de lagar, som tillkommit under min lefnad, men hvilka jag kanske högeligen ogillar. Det har funnits en tid — uti vissa gammalgermanska och medeltida samhällen — då blott den lag ansågs bindande, som den frie mannen själf godkänt; och en sådan tid skall komma uti framtidens samhällen, förmenar anarkisten — men i nutiden och i våra samfund gäller den absolut ej. Att söka ur frihetens begrepp deducera allas lika rösträtt är fullständigt förfeladt.

Anm. Man har fäst min uppmärksamhet vid ett skriffer uti samma artikel å sid. 79 rad 4 och 1 nedifrån, där det står *människovärdet* i st. för *medborgarvärdet*, såsom det bör vara, och hvartill det härmed rättas

Nyare statsvetenskaplig litteratur.

Af

Joh. R. Nilsson.

Sveriges statskunskap på grundvalen af W. E. SVEDELIUS handbok af J. F. NYSTRÖM. Upsala 1901.

Handbok i allmän statskunskap. Populär framställning af RAGNAR LUNDBORG. Stockholm 1901.

Det var en mycket god idé af förläggarne af W. E. Svedelius' handbok i statskunskap att i en ny upplaga utgifva den del däraf, som handlar om Sverige, såsom en särskild bok. Ty så länge skildringen af vårt land sammanfördes i en bok med framställningen af Norge och Danmark, måste priset bli högre och därför bokens spridning mindre. Och detta var skada, då ju den breda, saftiga och flytande stil, som utmärker Svedelius' framställning, gör hans arbete särdeles lättläst och därför synnerligen lämpadt för spridning i vida kretsar. Tyvärr är priset — Kr. 2: 50 — fortfarande väl högt.

Naturligtvis har i denna nya upplaga Svedelius' framställning i mångt och mycket måst omarbetas, och utgifvaren påpekar också i förordet, att arbetet till stor del blifvit ett nytt. «Flera kapitel äro här alldeles omarbetade, och ett par nya hafva tillagts, men utgifvaren hoppas, att dessa ändringar måtte finnas hafva ländt arbetet till nytta och gjort det än mer lämpadt till en inledning i Sveriges statskunskap».

Dessa förhoppningar hafva goda grunder för sig. Det hade dock icke skadat, om utgifvaren litet noggrannare genomsett framställningen, så att man icke här och hvar behöft stöta på föråldrade eller eljest oriktiga detaljuppgifter af större eller mindre betydelse.

I de båda första kapitlen talas om Sveriges *areal* och *folk*, hvarvid belysande jämförelser med andra länder i rikt mått förekomma. Särskildt bör påpekas, att i denna upplaga meddelas en hel del befolkningsstatistiska uppgifter, som ej alls berördes i de förra upplagorna, t. ex. om befolkningens tillväxt från äldre tider till våra dagar, om äktenskapsfrekvensen, proportionen mellan könen samt nativitet och mortalitet förr och nu m. m. Därefter kommer ett innehållsrikt kapitel om Sveriges *näringsar*. Afdelningen om *förvaltningen*, som sedan följer, är utförligare och mer systematiskt ordnad än förr. Men vissa uppgifter där äro oriktiga, t. ex. att näringsarna i allmänhet höra till civildepartementet (sid. 34), eller att kammarrättens utslag i fattigvårdsmål kunna öfverklagas till högsta domstolen (sid. 39). Där talas också fortfarande om patentbyråen i stället för patent- och registreringsverket m. m. dyl.

Så följa några tämligen kortfattade kapitel om *lagskipning*, *kyrkan*, *läroverken*, *inrättningar för vetenskap och konst* samt *krigsmakten*. På tal om högsta domstolen säges nu som förr, att den arbetar på två afdelningar, ehuru den numera stundom arbetar på tre. Den oriktiga framställningen af rösträtten vid prästval (sid. 46) kvarstår från förra upplagan. Och den förändring, som 1893 skedde i afseende på rätten att deltaga i val af de prästerliga ombuden i kyrkomötet, har utgifvaren icke beaktat: ej heller att numera icke blott chefen för ecklesiastikdepartementet, utan äfven chefen för justitiedepartementet får deltaga i kyrkomötets öfverläggningar.

Så kommer ett nytt kapitel om *banker och finanser* samt därefter den tämligen utförliga *historiska inledningen till statsförfattningen*. Äfven här skulle anmärkning kunna göras mot en eller annan detalj. Och vid den därpå följande skildringen af *Sveriges nuvarande grundlagar* har utgifvaren t. ex. förbisett, att det icke längre går an att säga, att interimregeringen består af hela svenska statsrådet och lika många ledamöter af det norska (sid. 164 och 227). Och han räknar fortfarande till de allmänna villkoren för riksdagsmannaskap «att ej vara under tilltal för vanfrejdande brott» (sid. 190).

Det sista kapitlet, om *Unionen med Norge*, är nytt och innehåller dels en kort redogörelse för föreningens uppkomst och utveckling, hvarvid äfven omnämnes den senaste unionskommittén och de förslag, som där framställdes, dels en skildring af unionens nu gällande statsrätt.

På grund af sina många goda egenskaper förtjänar boken en vidsträckt spridning äfven bland de bredare lagren af vårt folk. Och den bör ej saknas vid våra folkhögskolor eller i våra arbetare- och sockenbibliotek.

Herr Ragnar Lundborgs Handbok i allmän statskunskap afser att lämna en «redogörelse för staternas nuvarande och förutvarande regeringssätt, folkrepresentation, förvaltning, domstolar,

tidningspress, härväsen, finanser m. m.». Med afseende på *antalet* omförmälda stater lämnar den intet öfrigt att önska. Så t. ex. behandlas särskildt för sig äfven de obetydliga engelska lydstaterna Johore, Brunei m. fl., och samma ära vederfares så tvifvelaktiga statsbildningar som Moresnet, ett neutralt område på gränsen mellan Preussen och Belgien, och Goust, en ort i Frankrike. Det är under sådana förhållanden tämligen opraktiskt, att innehållsförteckningen icke upptager staterna i bokstafsordning, utan i en af förf. uppgjord rangordning sålunda: först åtta stormakter med Ryssland i spetsen och Förenta staterna och Japan sist; därefter åtta stater af första ordningen, bland hvilka Nederländerna sättas främst och Kina sist; så nio stater af andra ordningen, börjande med Portugal och slutande med Chile; därefter en hel del stater af tredje ordningen samt till slut småstater «utan något inflytande på världspolitiken», såsom Luxemburg, Lichtenstein och San Marino.

I en inledning gifver förf. först några upplysningar om, hur han tänker sig *statskunskapens ändamål, begreppet stat och staternas klassifikation*, därefter några notiser om *regerande furstliga dynastier* samt äfven om några icke regerande såsom Bonaparte, Karageorgevitch m. fl. samt säger till slut några ord om *folkrätten*. Denna inledning hör icke till bokens mera lyckade partier. Särskildt stöter man sig på förf:s klassificering af staterna, som saknar system och reda. Den bjuder för öfrigt på hvarjehanda egendomligheter. Så finner förf. «lämpligast» att först och främst indela staterna i arfriken och valriken, och denna indelning fullföljer han hela boken igenom. Så betecknar han t. ex. Schweiz som ett «konstitutionellt valrike»; Hamburg och Bremen förklaras likaledes för valriken, däremot Lübeck och Peru för arfriken, hvilket dock måste vara tryckfel. Vidare anser han det riktigast att beteckna tyska riket såsom ett statsförbund och icke som förbundsstat, ty, säger han, «de olika tyska staternas suveränitet är fullt erkänd af alla», något som icke är med sanningen öfverensstämmande. Förf:s bestämning af begreppen personal- och realunion är också något egendomlig och leder honom till att karakterisera föreningen mellan Sverige och Norge som personalunion, men den mellan Österrike och Ungern som realunion.

I den därpå följande framställningen behandlas hvarje stat för sig, hvarvid förf. först meddelar uppgifter om *ytinnehåll* och *folkmängd* samt de förnämsta städerna och deras invånareantal. I detta afseende är hans framställning ganska rikhaltig och siffrorna, såvidt jag kunnat finna, i det hela riktiga, om man bortser från ett och annat påtagligt tryckfel. I vissa fall borde emellertid något nyare folkmängdssiffror kunnat uppgifvas.

Teckningen af staternas *författning, styrelse och förvaltning* upptager största utrymmet, men är ändå i allmänhet ganska knapphändig. Till en del hade detta kunnat afhjälpas, om förf. hade förstått att hushålla mera med utrymmet och icke slösat därmed på

uppgifter om kejsares och konungars mer eller mindre långrandiga titlar. Det värsta är emellertid, att denna afdelning lider af mycket stora fel. Här och hvar bjudes man på oriktiga årtal. Ej sällan lämnas föråldrade uppgifter. Så påstås, att i Förenta staterna till vicepresident utses den, som vid valet «fått det näst efter presidenten största antalet röster», en bestämmelse, som upphäfdes för ungefär etthundra år sedan. Att rösträtten till Andra kammaren i Holland betydligt utsträcktes 1896, synes förf. icke veta om; ej håller att samma år Österrikes Haus der Abgeordneten fick en ändrad sammansättning. Rösträtten till norska stortinget beskrifves sådan den var före 1898. Och den utvidgning af det schweiziska förbundets myndighet på kantonernas bekostnad i afseende på civil- och kriminallagstiftningen, som skedde 1898, har undgått förf:s uppmärksamhet o. s. v. o. s. v. Alltför ofta är framställningen så knapphändig och oklar, att man ej får någon redig föreställning om den sak, som behandlas. Så t. ex. skildringen af Englands förvaltning (och rättsväsende), presidentvalet i Förenta staterna och valen till det danska landstinget.

Notiserna om *rättsväsendet, kyrkan och den andliga kulturen, pressen, krigsväsendet, järnvägar och finanser* i de olika staterna äro i det hela mycket kortfattade. Felaktiga uppgifter saknas tyvärr icke där heller. Så skall enligt förf. förbundsdomstolen i Schweiz förtfarande bestå af blott 9 ordinarie ledamöter, ända till 97 % af Rysslands befolkning höra till den grekisk-katolska kyrkan och flertalet af Badens befolkning till den evangeliska kyrkan. Vidare påstås, att Finland endast har tre biskopsstift, att de franska järnvägarnes längd år 1899 blott var 38,002 kilometer o. s. v.

Såsom en allmän anmärkning mot boken kan till slut framhållas, att den synes tillverkad i alltför stor hast, så att stilen blifvit en smula vårdslös och tryckfelen onödigt många.

Förf. uttalar den förhoppningen, att hans arbete «skall kunna blifva till nytta dels för en större politiskt intresserad allmänhet och dels för preliminära studier i statskunskap vid våra högskolor». Denna förhoppning kan näppligen ha stora utsikter att förverkligas.

Administrativ praxis.

3. *Tjänsteman, som har sin bostad utom tjänstgöringsorten, är ej berättigad att för resor i tjänsteärenden bekomma högre ersättning af statsmedel, än om han vore boende inom tjänstgöringsorten.*

Sedan Kammarrättens revisionsafdelning efter granskning af Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsens räkenskaper för år 1898 framställt anmärkningar, innefattande påstående, att, enär till byråchefen i nämnda styrelse A. F. O. Cederberg, som enligt styrelsens förordnanden nämnda år verkställt åtskilliga inspektioner och andra förrättningar i landsorten, utbetalt dels enligt anordningar den 28 sept. och den 5 nov. 1898 för fyra resor mellan Saltsjöbaden och Stockholm, företagna närmast före och efter dylika inspektioner, ersättning med tillhopa 9 kronor, dels ock enligt anordning den 16 juli 1898 ersättning för två resor mellan Saltsjöbaden och Stockholm, likaledes företagna närmast före och efter sådana inspektioner, tillhopa 4 kr. 50 öre, men vid det förhållande, att Stockholm vore bemälda Cederbergs tjänstgöringsort, ersättning för berörda resor mellan Stockholm och Saltsjöbaden icke hört till honom utgå, nämnda belopp, tillsammans 13 kr. 50 öre, måtte ersättas, utlät sig, efter det förklarande afgifvits dels af revisoren hos Väg- och Vattenbyggnadsstyrelsen O. V. Modig rörande utbetalningen af förstnämnda belopp 9 kronor, dels af amanuensen A. Norbeck i egenskap af tjänstförrättande revisor hos styrelsen i fråga om utbetalningen å återstående 4 kr. 50 öre, Kammarrätten genom två särskilda utslag den 21 mars 1901, att, enär den omständigheten, att Cederberg haft sin bostad utom tjänstgöringsorten, icke finge anses hafva berättigat honom att för resor i tjänsteärenden bekomma högre ersättning af statsmedel, än om han varit inom tjänstgöringsorten boende, fastställde Kammarrätten anmärkta beloppen, tillsammans 13 kr. 50 öre, till betalning af Modig och Norbeck, en hvar i hvad honom rörde, dock med öppen lämnad rätt för en hvar af dem att af vederbörande söka sitt åter efter befogenhet.

Modig och Norbeck anförde häröfver besvär hos K. M:t, som emellertid enligt utslag den 24 jan. 1902 ej fann skäl göra ändring i Kammarrättens öfverklagade utslag.

G. T.

4. *Reseersättning utgår jämväl, där afståndet understiger en kilometer.*

Sedan häradshöfdingen i Bräkne härad V. Ekenman hos Kbfde i Blekinge län den 10 dec. 1900 anhållit att enligt afgifven räkning utbetalt ersättning med tillsammans 183 kr. 20 öre för inställelse 8 särskilda gånger vid urtima ting i Karlshamn för rannsaking med häktade personer, så ock efter det vid räkningens granskning i Blekinge läns landskontor anmärkts, att, då afståndet mellan klagandens bostad i Hoby och Hoby järnvägsstation understige en kilometer, från räkningens belopp borde afdragas ersättning för skjuts- och vagnslega med 3 kr. 60 öre för hvarje inställelse i Karlshamn, eller tillhopa 28 kr. 80 öre, utanordnade Kbfde genom beslut den 14 i samma månad, med gillande af anmärkningen, till klaganden allenast återstående 154 kr. 40 öre.

Ekenman anförde häröfver besvär hos K. M:t, som den 7 febr. 1902, enär, med afseende å hvad i ärendet upplysts angående väglängden emellan klagandens bostad och järnvägsstationen i Hoby (890 meter), klaganden måste anses berättigad till ersättning för de af honom i och för ofvan nämnda rannsakingar företagna resor emellan ifrågavarande ställen, fann skäligt att, med undanrödjande af öfverklagade beslutet, visa ärendet åter till Kbfde för utanordnande till klaganden af den ersättning, som i sådant afseende borde honom tillkomma.

G. T.

5. *Angående rätt till rese- och traktamentsersättning för länsman, som förordnats att i egenskap af allmän åklagare utföra de tjänstemål, som eljest tillkommit länsman i annat distrikt.*

Uti en af Kbfde i Norrbottens län till K. M:t öfverlämnad samt till bifall förordad ansökning anhöll e. o. hofrättsnotarien Axel Bergström, att, som han under tid, då han innehåft förordnande såsom länsman i Pajala distrikt, af Kbfde förordnats att vid lagtima tinget med Korpilombolo tingslag den 24—27 sept. 1900 i egenskap af allmän åklagare utföra de tjänstemål, som eljest tillkommit länsmannen i Korpilombolo distrikt, landsfiskalen J. A. Bergström, hvilken af deltagande i pröfningsnämndens sammanträde varit förhindrad att inställa sig vid tinget, sökanden måtte af allmänna medel undfå rese- och traktamentsersättning för den resa till Korpilombolo, han i anledning af detta förordnande företagit, med 45 kr. 52 öre enligt bifogad räkning. Sedan Statskontoret häröfver afgifvit und. utlåtande, fann K. M:t, enligt beslut den 25 okt. 1901, då det sökanden lämnade uppdrag att tjänstgöra utom det distrikt, där han på förordnande skötte länsmansbefattningen, måste anses såsom en sådan extra förrättning, för hvilken ersättning enligt resereglementet borde till sökanden utgå, godt bemyndiga Kbfde att af andra hufvudtitelns anslag till rese- och traktamentspenningar till sökanden utbetala den rese- och traktamentsersättning, som efter räkningens granskning funnes honom rätteligen tillkomma.

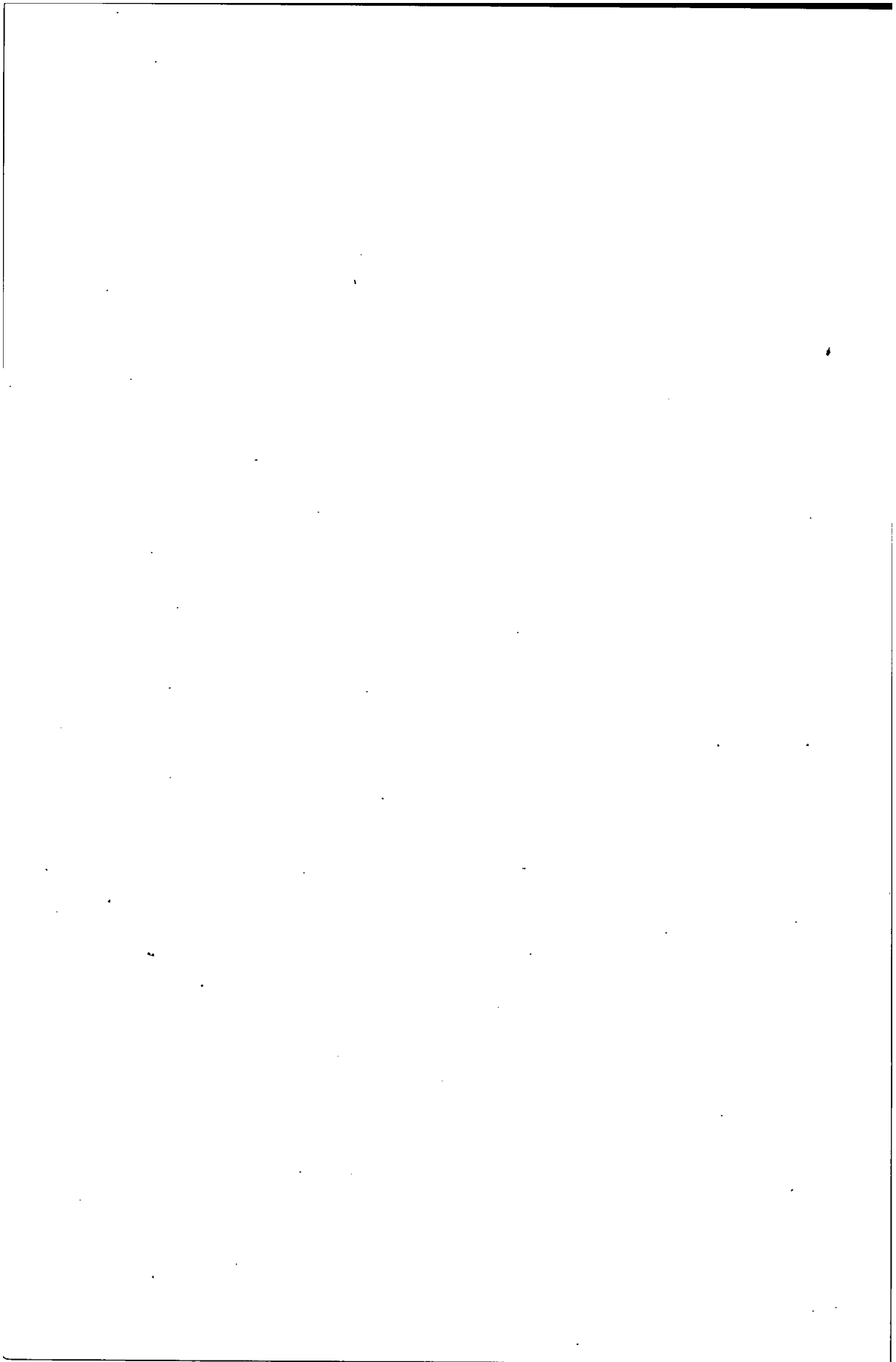
G. T.

Angående ifrågasatt vitesförbud för ölutkörare att befara vissa enskilda vägar å Vermdön.

Sedan K. H. Smith jämte andra fastighetsägare å Vermdön hos Kbfde i Stockholms län anhållit, att Kbfde måtte stadga förbud vid vite af 200 kronor för personer, som kringförde maltdrycker till försäljning, att befara sökandena tillhöriga enskilda vägar inom Boo socken äfvensom ålägga de bryggerier, hvilkas varor sålunda kringfördes, att ansvara för gäldandet af de vitesbelopp, som möjligen kunde komma att utdömas; till stöd för hvilken ansökan Smith åberopat, att dylika ölutkörare, honom till skada, färdats å hans enskilda ägor, oaktadt han sådant uttryckligen förbjudit och om detta förbud underrättat ölbryggeriernas disponenter, förklarade Kbfde, jämlikt resolution den 9 maj 1901, sådant vitesförbud, som i ansökningen afsåges, ej lämpligen böra meddelas, hvarför Kbfde lämnade ansökningen utan bifall.

Häröfver anförde K. H. Smith jämte en del af sökandena hos Kbfde underdåniga besvär hos K. M:t med yrkande, att K. M:t, med ändring af Kbfdes öfverklagade beslut, täcktes bifalla ansökningen om vitesförbud, men — sedan Kbfde uti infordradt underd. utlåtande bl. a. anför, att den Kbfde medgifna rätten att stadga viten omfattade endast sådana fall, där något ansvar icke vore i lag eller författning bestämdt, att uti ifrågasvarande ansökning visserligen icke direkt begärts vitesförbud mot begående af lagstridig handling, men att skälet till ansökningen endast vore att söka förhindra, det å visst område skulle begås förseelser, därå ansvar funnes i författning bestämdt; att, om sålunda tvekan redan kunde uppstå, huruvida Kbfde vore behörig att meddela det begärda vitesförbudet, det vore otvifvelaktigt, att detsamma vore föga lämpligt, då enskilda vägar, som, ej hålles afstängda, vore upplåtna till allmänt bruk, att sådana förhållanden väl kunde uppkomma, att det vore behöfligt förbjuda allmänheten att utan särskildt tillstånd af ägaren beträda den enskilda vägen eller viss sträcka däraf, men att i förevarande fall enskild väg skulle utan vidare vara upplåten för begagnande af hvem som helst med undantag endast för en viss klass näringsidkare, som kunde antagas möjligen komma att skada ej vägen eller egendomen, däröfver denna ginge fram, utan allenast några moraliskt svaga personer genom att bereda dem tillfälle att berusa sig med öl — lämnade K. M:t, enligt resolution den 21 febr. 1902 besvären utan afseende.

G. T.

Innehåll:

- R. Kjellén**, Döda bokstäfver i Sveriges gällande regeringsform. I.
N. C. Frederiksen, De amerikanske Trusts.
Några svensk-internationella rättsfrågor. Genmåle från Utrikesdepartementet.
P. E. Fahlbeck, Ännu en gång »Sammansatta stater».
—, Inkomsttagarne och den statistiska rösträttsutredningen.
J. R. Nilsson, Nyare statsvenskaplig litteratur.
Administrativ praxis.
-

Till red. insända skrifter:

Zeitschrift für Socialwissenschaft, herausg. von JULIUS WOLF.

1902:

- H. 2. *Aufsätze*: R. LASCH, Ueber Vermehrungstendenz bei den Naturvölkern und ihre Gegenwirkungen. 1. — J. BELOCH, Zur griechischen Wirtschaftsgeschichte. 1. — K. MAREINER, Handelsstatistische Reformgedanken. — E. HIRSCHBERG, Eine Berliner Dienstbotenenquête. — — *Socialpolitik*: HEDWIG LINDHAMER, Aus der socialen »Praxis». — Erfahrungen deutscher Städte mit Notstandsarbeiten. — — *Miscellen*. — — *Buchbesprechungen*.
- H. 3. *Aufsätze*: M. v. BRANDT, Die Krisis in der englischen Industrie. 1. — R. LASCH, Ueber Vermehrungstendenz bei den Naturvölkern und ihre Gegenwirkungen. 2. — J. BELOCH, Zur griechischen Wirtschaftsgeschichte. 2. — W. EXNER, Staatliche Gewerbeförderung in Oesterreich. — — *Socialpolitik*: Die Fabrikgesetzgebung in Russland. 1. — Aeusserungen französischer Korporationen über das Projekt obligatorischer Altersversorgung der Arbeiter in Frankreich. — — *Miscellen*. — — *Buchbesprechungen*.
- H. 4. *Aufsätze*: A. GOTTSTEIN, Die Todesursachen in früherer Zeit und in der Gegenwart und die Beziehungen zwischen Krankheit und Sterblichkeit. 1. — M. v. BRANDT, Die Krisis in der englischen Industrie. 2. — R. LASCH, Ueber Vermehrungstendenz bei den Naturvölkern und ihre Gegenwirkungen. 3. — E. JUNG, Die wirtschaftlichen Verhältnisse Australiens. — — *Socialpolitik*: v. ROHDEN, Aus der Geschichte zweier Gefängnisgesellschaften. — DEMENTJEW, Die Fabrikgesetzgebung in Russland. 2. — Streikversicherung von Industriellen in Oesterreich. — — *Miscellen*. — — *Buchbesprechungen*.

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, utgifven af Letterstedtska Föreningen, redigerad af O. MONTELIUS. Stockholm 1902: h. 1—2.

Social Tidskrift. Red. G. H. VON KOCH. Stockholm 1902: h. 2—4.

Kommerskollegii Berättelse om fabriker och handtverk för år 1900. Stockholm 1902.

Kyrklig Tidskrift. Utg. af O. QUENSEL och HJ. DANELL. Uppsala 1902: h. 1—2.

Föreläsningar i svensk förvaltningsrätt: Förvaltningens organisation. I. Den allmänna centrala förvaltningen af J. ASK. Lund 1902.

Försäkringsföreningens Tidskrift, Red. JOHAN LEFFLER. Stockholm 1902: h. 1.

Nationalökonomisk Tidsskrift, udg. af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse. Red. ADOLPH JENSEN. Köpenhamn 1902: h. 2.

The Journal of Political Economy, edited by the Faculty of Political Economy. Vol. 10, N:o 2. Chicago 1902.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

 SKÅNE

 Malmö

Fonder öfver 20,000,000 kr.

meddelar

brand- och hushyreförsäkringar

samt

lif-, lifränte-

och

kapitalförsäkringar.

